

politiek!

RUIMTE, RESPECT & VOORUITGANG
VERKIEZINGSPROGRAMMA
VOLKSPARTIJ VOOR VRIJHEID EN DEMOCRATIE
2002-2006

Voorwoord

Dit verkiezingsprogramma is gratis te verkrijgen, het bevat een duidelijke en solide financiële onderbouwing en het is op zeer zorgvuldige en democratische wijze tot stand gekomen.

Het hoofdbestuur heeft voor het opstellen van het ontwerp-programma een brede commissie samengesteld van politiek ervaren en deskundige mensen. Leden van de VVD konden via de ledenvergadering van de afdelingen wijzigingsvoorstellen indienen op het ontwerp-programma. Meer dan 800 wijzigingsvoorstellen zijn op deze wijze ontvangen. Op 25 januari 2002 zijn te Papendal in de algemene vergadering ruim 600 van deze voorstellen aan de orde gesteld. In een goede onderlinge discussie en op basis van overtuiging met inhoudelijke argumenten zijn ongeveer 25% van deze voorstellen door afgevaardigden aangenomen en vervolgens verwerkt in dit programma.

Het VVD-verkiezingsprogramma 2002-2006 is daarmee een partijbreed gedragen document dat staat voor solide politieke keuzes om de problemen van nu en de toekomst aan te kunnen pakken.

Bas Eenhoorn
Partijvoorzitter

De VVD verkiezingsprogrammacommissie 2002 - 2006

De heer dr. P. Korteweg (voorzitter)
Mevrouw prof. dr. E.M. Kneppers - Heynert
Mevrouw mr. S.E. Korthuis
De heer mr. M. Patijn
De heer dr. T. Zwart
De heer drs. A.P. Visser
De heer drs. E. Haaksman
De heer drs. J.B. Goring
De heer mr. G.O.H. Meijer (secretaris)

Adviseurs

De heer H.F. Dijkstal
De heer drs. H.B. Eenhoorn

Dit programma is ook te downloaden via
www.vvd.nl

Realisatie:

• **Lay-out:** José van Zwam, Studio TOPVorm • **Druk:** Antilope • **Coördinatie:** Mr D.W. Zwart, VVD

april 2002

Inleiding	04
Hoofdstuk 1	11
Ruimte voor individuele vrijheid en ontplooiing	12
- Ruimte voor zorg	13
- Ruimte voor onderwijs	14
- Ruimte voor kinderen & kinderopvang	16
- Ruimte voor ouderen	16
- Ruimte voor innovatie	17
- Ruimte voor cultuur	17
- Ruimte voor sport	17
- Ruimte voor diversiteit	18
Hoofdstuk 2	19
Ruimte voor optimale benutting van de omgeving	20
- Ruimtelijke ordening	21
- Ruimte om te wonen	21
- Ruimte voor mobiliteit	22
- Ruimte voor bedrijfsterreinen & mainports	23
- Ruimte voor milieu en klimaat	24
- Ruimte voor natuurgebieden	24
- Ruimte voor water	25
- Ruimte voor land & tuinbouw	25
- Ruimte voor veilig voedsel	26
Hoofdstuk 3	27
Ruimte voor een bloeiende economie	28
- Ruimte voor lastenverlichting	29
- Ruimte voor een dynamische arbeidsmarkt	30
- Ruimte voor activerende sociale zekerheid	31
- Ruimte voor marktwerking en deregulering	31
- Ruimte voor liberale energiemarkten	32
- Ruimte voor een degelijke en duurzame begroting	32
Hoofdstuk 4	37
Ruimte voor een slagvaardige overheid	38
- Ruimte voor modern bestuur	39
- Ruimte voor duurzame koninkrijksrelaties	40
- Ruimte voor democratische verantwoording	40
- Geen ruimte voor criminaliteit!	41
- Ruimte voor een moderne publieke omroep	43
- Ruimte voor een consistent asielbeleid	43
Hoofdstuk 5	45
Ruimte voor internationale samenwerking	46
- Ruimte voor Europees beleid	47
- Ruimte voor Atlantische samenwerking	48
- Ruimte voor wereldwijde samenwerking	48
- Ruimte voor ontwikkelingssamenwerking	48
- Ruimte voor vrijhandel	48
- Ruimte voor defensie	49
Bijlage: Financieel overzicht	50

1. Vrijheid en verantwoordelijkheid

Uitgangspunt van de Volkspartij voor Vrijheid en Democratie is de vrije, zelfsturende en verantwoordelijke mens. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn gekoppeld. Onvrijheid en dwang leiden tot onverschilligheid en onverantwoordelijkheid. Vrijheid dwingt tot verantwoordelijkheid. Mensen die vrij zijn, kunnen ter verantwoording worden geroepen. En mensen die verantwoordelijk gesteld worden verdienen vrijheid. Vrijheid en verantwoordelijkheid zijn dus onlosmakelijk verbonden. Vrijheid van een ieder om eigen lot en leven vorm en inhoud te geven. Verantwoordelijkheid om dat te doen, met inachtneming van de wetten en de regels van het spel, de geldende normen en waarden, en de gerechtvaardigde belangen van anderen. Vrijheid en verantwoordelijkheid impliceren een natuurlijke burger- en gemeenschapszin, die niet is afgedwongen, maar voortvloeit uit verdraagzaamheid en respect voor de medemens.

Deze balans van vrijheid en verantwoordelijkheid, ruimte en respect vormt de grondslag van de liberale mensenmaatschappij-visie. En die grondslag is de leidraad van het Verkiezingsprogramma van de VVD voor de regeerperiode 2002-2006.

Toetssteen voor de voorstellen van het programma is, dat ze leiden tot verdere emancipatie van de mens.

2. Vrijheid en democratie

Liberalen zijn vooruitgangsoptimisten. Ze staan pal voor een tolerante en moderne maatschappij, gebaseerd op de beginselen die horen bij de democratische rechtsstaat en vrije markteconomie. Burgerlijke vrijheden, democratische instellingen, open markten en diegenen die daar voor staan worden van binnenuit en van buitenaf bedreigd en belaagd door criminele organisaties en terroristische netwerken. Deze bedreigen de persoonlijke veiligheid en ieders recht om zonder angst voor terreur te leven en te werken. Dergelijke ondermijnende bedreigingen dient Nederland, zowel intern als samen met bondgenoten te voorkomen en te bestrijden: politieel, militair en via inlichtingendiensten.

3. Emancipatie

Technische ontwikkelingen bieden kansen en bedreigingen. Liberalen geloven in het vernuft van mensen en in de vooruitgang van de techniek om antwoorden te geven op de uitdagingen waarvoor zij zijn gesteld. De techniek zal ook deze eeuw, net als in de voorafgaande eeuw, de emancipatie van de mens ondersteunen en faciliteren.

De moderne informatie- en communicatietechnologie maakt dat kennis die vroeger alleen voor 'specialisten' toegankelijk was, nu ook beschikbaar is voor een groter en inmiddels hoger opgeleid publiek. De kennisvoorsprong van overheden en bedrijven en belangengroepen op burgers, consumenten en leden neemt af. Door de nieuwe technologie verdwijnt het monopolie over de informatie bij bedrijven en overheden. En daarmee vermindert het kennisverschil en daarmee het verschil in onderhandelingspositie. Maatschappelijke en economische relaties worden opnieuw gedefinieerd. Datzelfde geldt voor de moderne bio- en nanotechnologie en genetische therapieën. Deze gaan de mogelijkheid bieden tot efficiëntere vormen van ziektebestrijding bij mens, dier en plant, en zullen de opzet en organisatie van die sectoren drastisch veranderen. Toepassing van deze nieuwe technologieën zullen een nieuwe basis en nieuwe kansen geven aan voor Nederland belangrijke sectoren als handel, dienstverlening, midden- en kleinbedrijf en industrie.

De nieuwe technologieën ontsluiten nieuwe bronnen van economische, maatschappelijke, culturele en politieke energie. Daarmee krijgt de zelf-sturende, zelf-verantwoordelijke mens een grotere vrijheid plus een versterking van zijn positie en zijn mogelijkheden. Dat is wat de VVD voor ogen heeft: een liberale samenleving van geëmancipeerde burgers met meer (keuze)vrijheid, grotere individuele verantwoordelijkheid, grotere sociale mobiliteit, minder hiërarchie, en meer dynamiek.

4. Handhaven en naleven

In een samenleving waarin, mede door de nieuwe technologie, meer ruimte is voor zelfsturende, zelfverantwoordelijke mensen, fragmenteren opvattingen van voorheen vastomlijnde en herkenbare groepen. Dat vergt nieuwe, simpele, praktisch uitvoerbare, controleerbare, afdwingbare en rechtvaardige leef- en verkeersregels voor de interactie tussen mensen, groepen en belangen. In de loop der jaren is op alle belangrijke activiteiten-terreinen een veelheid aan wetten en regels en toezichhoudende instanties ontstaan. Gevolg was en is een overdaad aan vaak tegenstrijdige regels die niemand meer kan overzien, laat staan naleven. Gevolg van deze overregulering is dat de overheid, bewust of onbewust, of uit bestuurlijke onmacht, niet meer handhaaft.

Het averechtse effect daar weer van is verslonzing van de burgerlijke verantwoordelijkheid (niet-naleving) en verslonzing van de bestuurlijke verantwoordelijkheid (niet-handhaving). Het onbedoelde gevolg - en niet de oorzaak - van alle goedbedoelde regels is de doorgeslagen praktijk van het gedogen. Zonder gedogen lijkt leven met de regels niet meer mogelijk. Regels krijgen zo een symboolfunctie. Ze sussen het geweten van politici en belangenbehartigers. Maar niemand leeft ze na of handhaaft ze. Zo ontstaat een papieren werkelijkheid. Wat rest is schijnveiligheid en schijnzekerheid.

Overregulering leidt tot onvrijheid. Niemand wil in een staat leven waar elke stap gereguleerd en gecontroleerd wordt. Pas wanneer regels eenvoudiger, eenduidiger, niet conflicterend en minder in aantal zijn, kunnen burgers en bestuur hun verantwoordelijkheden weer nemen en daar op aangesproken worden. Dan kunnen zelfregulering en wet- en regelgeving elkaar aanvullen. Dan kan verdere juridisering van de samenleving worden voorkomen. Dan kunnen mensen vrij en verantwoordelijk zijn.

Om effectief te kunnen optreden moet de overheid zich revitaliseren door haar werkgebied te beperken en duidelijk af te bakenen. Dat moet ze ook al om het terrein van de zelfsturende, zelfverantwoordelijk en zelfkiezende burger te vergroten. Bij een grotere ruimte voor de burger hoort strikte naleving van de resterende regels. Naleving vereist draagvlak. Draagvlak vereist een beperkter aantal regels en zichtbare naleving ervan. Beperking vergt terughoudendheid bij de wet- en regelgevers, bijvoorbeeld door serieus na te gaan of oude regels overbodig zijn geworden en kunnen worden geschrapt. Beperking vergt ook een zo veel mogelijk sectorgewijze in plaats van functionele organisatie van toezicht en regelgeving, zodat niet degenen voor wie de regels bestemd zijn onderlinge tegenstrijdigheid ervan op moeten lossen, maar de regelgever of toezichthouder zelf.

Het is de verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven, maar ook van de overheden zelf, de regels na te leven. De overheid is verantwoordelijk voor strikte handhaving, dat wil zeggen de zekerheid van toezicht en controle op de naleving, en van sancties bij niet-naleving. Daartoe dient de overheid vitaal te zijn, niet lijdzaam, klein maar sterk, tolerant maar niet toegeeflijk.

5. Algemeen belang

De nieuwe technieken leiden tot nieuwe emancipatiemogelijkheden van de mens. Dat moet leiden tot een nieuwe verdeling van publiek en privaat terrein, en tot heroriëntatie op de rol en organisatie van de overheid.

Ook politieke partijen zullen zichzelf opnieuw moeten uitvinden en onder ogen moeten zien dat de overheid in de 21e eeuw een andere plaats inneemt dan in de vorige. Emancipatie was lange tijd vooral vrijmaking van groepen met duidelijk omschreven groepsbelangen en -keuzes en gedeelde normen en waarden. Door individualisering, internationalisering en informatisering zijn opvattingen van voorheen vastomlijnde en herkenbare groepen gefragmenteerd. Burgers hebben onderling verschillende en in zichzelf conflicterende belangen. Meer woon- en werkruimte en meer natuur, meer mobiliteit en een schoner milieu. In de nieuwe tijd, met meer eigen verantwoordelijkheid en keuzevrijheid, is een nieuwe insteek nodig om te voldoen als politiek behartiger van het 'algemeen belang'. Liberalen onderscheiden zich van andere politieke groeperingen in wat zij zien als de libe-

rale variant van het 'algemeen belang'. Op de behartiging daarvan moet in een democratie als de onze de politieke besluitvorming gericht zijn. Deelbelangen worden meegewogen maar mogen niet de doorslag geven. Het algemeen belang is niet de optelsom maar de afweegsom van de deelbelangen. Voor een liberale partij als de VVD is de electorale doelgroep dan ook alle zich vrij en verantwoordelijk voelende Nederlanders, van welke kleur, religie en herkomst dan ook.

6. Bereikt resultaat

Door het sociaal-economisch beleid van de laatste twee kabinetten zijn de volgende doelen bereikt:

- voortgaande sanering van de overheidsfinanciën inclusief de zorg voor een stabiel budgettair kader met begrotingsoverschotten,
- modernisering van het belastingstelsel met lagere tarieven,
- voortgaande hervorming van de sociale zekerheid gericht op flexibilisering van de arbeidsmarkt en activering van 50-plussers, vrouwen en allochtonen,
- voortgaande verbetering van de werking van markten door concurrentie, deregulering en liberalisering,
- continuering van een stabiel monetair klimaat in de Europese Unie door Euro en ECB.

Door dat beleid heeft Nederland nu weer een goedlopende economie met een stabiel ondernemingsklimaat, en beleefden we een hoge economische groei en een krachtige banengroei. Als gevolg van deze voorspoedige economische ontwikkelingen is de welvaart in Nederland - gemeten aan het inkomen per hoofd van de bevolking - sneller toegenomen dan in de meeste andere landen van Europa. Inmiddels heeft Nederland zijn achterstand - ontstaan in de jaren 70 - op de ons omringende landen meer dan ingelopen en zijn we in inkomen per hoofd onze buurlanden België en Duitsland voorbijgestreefd.

7. Uitdagingen

Ook op de gebieden van onderwijs, zorg, infrastructuur en criminaliteitsbestrijding zijn door de twee recente paarse kabinetten uitermate belangrijke beleidsimpulsen gegeven. Maar vanwege de buitengewone complexiteit van deze vraagstukken en de snelle veranderingen in de maatschappij valt op al deze terreinen nog veel winst te boeken. Daarnaast dienen zich actuele vraagstukken aan, zoals de vergrijzing van de bevolking en de structurele krapte op de arbeidsmarkt. Bovendien staat de Nederlandse samenleving een aantal belangrijke uitdagingen te wachten. Die betreffen met name de ICT-revolutie annex kenniseconomie, de verdergaande individualisering van de maatschappij, de druk op milieu en ruimte, de WAO-problematiek, het vreemdelingenbeleid en de uitbreiding en vormgeving van de Europese Unie. Al deze problemen en uitdagingen vragen in de komende kabinetsperiode dringend om een aantal belangrijke liberale initiatieven.

8. Van aanbod- naar vraagsturing

Het doel van dit verkiezingsprogramma is om liberale beginselen op uitvoerbare wijze toe te passen op herkenbare problemen en ze te vertalen in praktische en doelmatige politieke voorstellen.

Voorop dient te staan dat de overheid echte publieke taken, dat wil zeggen taken die alleen door overheden kunnen worden uitgevoerd, daadwerkelijk goed en bij de tijd vervult. Openbaar bestuur, politiezorg, rechtshandhaving, waterstaat, defensie, bescherming van kwetsbare groepen: ook in een moderne samenleving blijven dit taken die niet in particuliere handen kunnen worden gelegd. Wel mogen burgers eisen stellen aan de kwaliteit van de uitvoering. Dit vereist competente, dienstbare en voor hun taak berekende, integere bestuurders en ambtenaren, transparantie, rechtszekerheid en verantwoording.

Daarnaast moet onderkend worden dat de overheid niet goed meer weet om te gaan met de toenemende vraag

van haar burgers naar kwaliteit en keuzevrijheid op beleidsterreinen waar zij zelf het aanbod bepaalt. Onderwijs, gezondheidszorg, maatschappelijke zorg, wonen, spoor- en wegvervoer en milieuzorg: voor al deze taken bepaalt de overheid wat aan de burgers kan worden geboden. En hoewel de uitvoering van dit beleid veelal in particuliere handen is gelegd, beperken regulering en monopolieposities een ontwikkeling van het aanbod in overeenstemming met de vraag van de burgers. Gevolg: voor de meeste van deze diensten bestaan tekorten, wachtlijsten, vertragingen en gebrek aan financiële middelen.

Deze uniformerende aanbodgerichte aanpak is vaak historisch verklaarbaar: na de oorlog moest de overheid het voortouw nemen om het schrijnende tekort aan huizen op te vangen. Bij het ontbreken van breed gespreide particuliere welvaart paste indertijd een uniform ziekenfondsstelsel en uit gelijkberechtiging van openbaar en bijzonder onderwijs volgde toen als vanzelfsprekend uniforme financiering van scholen en instellingen. Deze aanbod-gerichte aanpak voldoet echter niet meer aan de eisen van de moderne tijd. De moderne, welvarende en goed geïnformeerde burger wenst zich niet meer neer te leggen bij kwantitatief of kwalitatief onvoldoende aanbod. Burgers willen niet alleen kiezen, ze kunnen het ook, welvarend en goed opgeleid als ze zijn, en toegerust met Internet. Zij kunnen en willen betalen om files, wachtlijsten en tekorten op te lossen, maar mogen dat niet. Zo ontstaat er een riskante patstelling: enerzijds kan de overheid bij de uitvoering van deze taken in steeds mindere mate voldoen aan de behoeften van burgers; anderzijds kunnen burgers die beschikken over steeds meer geld, opleiding en informatie dit niet omzetten in betere dienstverlening in deze voor hen essentiële sectoren. Als klant in de particuliere sector zijn burgers gewend te kunnen kopen wat zij hebben willen en zich kunnen permitteren. Daar heersen marktwerking en concurrentie. Diezelfde burgers kunnen in de publieke sector niet kiezen voor de kwaliteit en kwantiteit die zij willen. In die sector heerst bij de voorziening in de behoeften aan onderwijs, vervoer, veiligheid en zorg, het budgetmechanisme. In de particuliere sector werken markt en concurrentie om burgers naadloos te voorzien van wat ze hebben willen. In de publieke sector werken de markt en de concurrentie niet; daar werkt het budget en dus het rantsoen.

De VVD kiest voor deze problemen voor oplossingen die de aanbodsturende benadering van overheidstaken ombuigen naar meer vraagsturing en vergroting van marktwerking. De Overheid dient terug te treden uit situaties waar zij het aanbod bepaalt, zorg draagt voor de distributie ervan en tevens de belangrijkste financieringsbron is. Zo wordt ruimte gemaakt voor marktwerking, grotere diversiteit van aanbod en het aanboren van de bereidheid van burgers om voor keuzevrijheid en kwaliteitsverhoging de portemonnee te trekken. Daarbij zal de overheid moeten blijven waken over de kwaliteit en diversiteit van het aanbod, vrije marktwerking en de toegang tot diensten van mensen met een laag inkomen.

9. Keuzes maken

Het is dus tijd om doortastend op te treden. Dat kunnen wij ons, gezien onze welvaart en het op orde zijn van de staatsfinanciën, permitteren. Sterker, wij kunnen het ons niet permitteren dat uit te stellen op straffe van afkeer en desinteresse van burgers in politiek en openbaar bestuur. Daartoe moeten politieke keuzes worden gemaakt. De grote welvaartsgroei gedurende de afgelopen twee kabinetperiodes is mede bepaald door liberalisering en privatisering van activiteiten en diensten die daarvoor als overheidstaken werden gezien. Dat zal ook moeten gebeuren op het terrein van de zorg, het onderwijs, het vervoer en de huisvesting. De VVD heeft een dynamische visie op de taken van de overheid. De overheid dient te erkennen dat een aantal nu nog tot haar takenpakket behorende diensten niet meer collectief georganiseerd hoeft te worden, maar beter aan de particuliere sector kan worden overgelaten. Daarbij dient gewaarborgd te blijven dat een adequate basisvoorziening op deze terreinen voor iedereen gelijkmatig toegankelijk is, ongeacht inkomen en vermogen. Boven een nader te bepalen voor iedereen beschikbaar basisoniveau kunnen zorg, scholing, vervoer en wonen echter veel beter dan

nu op de uiteenlopende behoeften eraan worden afgestemd.

Eén ding is helder: via het budgetmechanisme van de overheid kan dat niet. Daarom moeten deze terreinen worden gebracht onder de werking van het marktmechanisme en de concurrentie, en dus van de consument, de klant, de burger als afnemer van die diensten. De taak van de overheid blijft om op al deze terreinen regels en minimumeisen te stellen. Haar taak is niet om via haar budgetten te bepalen in hoeverre het vervoer, het onderwijs, de zorg en de woningbouw boven een bepaald basisniveau voor gebruikers toegankelijk zijn. Dat laatste dient te worden bepaald door de budgetten van de gebruikers zelf. Dat is de beste manier waarop wij ook in de toekomst onze welvaart kunnen behouden en ervan kunnen profiteren.

10. Toegankelijkheid

Daarbij is de toegang tot keuze en kwaliteit in onderwijs, zorg, vervoer en wonen niet slechts een kwestie van budgetten: die van de overheid of de burger. Voor een belangrijk ander deel is het gevoel van burgers dat zij onvoldoende toegang hebben tot kwaliteit en keuze, op die terreinen te wijten aan het bestaan van een overdaad aan - vaak tegenstrijdige - overheidsregels die deze sectoren verstikken en inefficiënt maken en de verantwoordelijken ter plekke (artsen, verpleging, onderwijs, leraren, etc.) beroven van hun verantwoordelijkheden en demotiveren in hun inzet. Daarmee is de overheid voor burgers synoniem geworden met bureaucratie en schaarste, met ondoorzichtigheid en onbenaderbaarheid, met starheid en klantvriendelijkheid.

Maar het is niet alleen deze reglementering van de overheid die de bedoelde sectoren onvoldoende klantgericht maken. Ook de organisatie van die sectoren zelf zal omgegooid moeten worden willen ze meer vraaggericht worden en efficiënter werken vooraleer er meer geld aan die sectoren kan worden toevertrouwd.

Wil de politiek inspelen op de behoeften van zelfverantwoordelijke, zelfkiezende en zelfsturende mensen, dan zal - zoals hiervoor in paragraaf 4 is gesteld - de overheid zich qua regelgeving moeten beperken, en zal de organisatie van de zorg, het onderwijs, de huisvesting en dergelijke klantgericht en efficiënter moeten worden. Dan pas ontstaat de ruimte voor meer eigen verantwoordelijkheid. Die zal dan ook moeten worden "afgedwongen" door de overblijvende regels met klem te handhaven en door onafhankelijk toezicht op deze geliberaliseerde sectoren. Dan ontstaat ook meer toegang tot keuze en kwaliteit in onderwijs, zorg, wonen en vervoer. Daarbij hoort een ook qua belastingdruk terugtrekkende overheid. Als de overheid burgers voor vol aanziet en hen meer toegang wil verschaffen tot kwaliteit en keuzes op maat, zullen zij daarvoor ook de middelen moeten krijgen: ofwel via vouchers en persoonsgebonden budgetten, ofwel via over de hele linie lagere belastingtarieven. Marginale belastingtarieven boven de 49% passen bij onderdanen, niet bij vrije burgers.

11. Meer keuze

De VVD is van mening dat de behoeften van burgers aan meer keuze, toegang en kwaliteit in zorg, onderwijs, huisvesting en vervoer in deze tijd niet meer kan worden opgebracht door een bureaucratische, centralistische en inefficiënte overheid.

De VVD is daarom van mening dat oplossingen vereisen dat de overheid zich beperkt qua regelgeving en belastingheffing om aldus de vrije, zelf-kiezende burger meer ruimte te geven om zijn eigen bronnen aan te spreken, en zijn eigen verantwoordelijkheid ter zake te nemen. Zoals de overheid bij marktfalen moet optreden, moet ze bij overheidsfalen terugtreden. Want alleen wat werkt doet ertoe.

Minder regels, strikte handhaving, lagere belastingen en meer markt zullen leiden tot betere toegang, meer keuze op maat en een klantgericht organisatie van het aanbod van zorg, onderwijs, vervoer, huisvesting en agrarische producten. Want het is niet door een teveel aan markt en een te weinig aan overheidsbemoeienis dat juist op die gebieden sprake is van falende dienstverlening en tekortschietende klantgerichtheid. Juist deze sectoren zijn bij uitstek voorbeelden van zwaar gereguleerde sectoren waar de overheid sterk ingrijpt in de bedrijfsvoering en prijsvorming.

12. Nieuw evenwicht

Aldus staat de VVD voor een nieuw evenwicht tussen:

- vrijheid en verantwoordelijkheid
- flexibiliteit en zekerheid
- keuzevrijheid en gemeenschapszin
- rechten en plichten

De overheid en de politiek kunnen mensen niet helpen door voor of namens hen te doen wat ze zelf moeten of willen doen. Tegenover de afhankelijkheid van een anonieme verzorgingsstaat staat de zelfstandigheid van vrije burgers. Tegenover de cultuur van rechten zonder plichten staat de eigen verantwoordelijkheid. Die opvattingen vormen het uitgangspunt van iedere liberale gedachtevorming.

Zoals gezegd: vrijheid en verantwoordelijkheid zijn onlosmakelijk verbonden. Het recht op vrijheid betekent de plicht tot verantwoordelijk gedrag. Individuele keuzevrijheid vergt grotere flexibiliteit en veranderingsgezindheid met behoud van de gemeenschapszin, de verdraagzaamheid en het respect, die nodig zijn om hen die zwak staan en geen keuze hebben te beschermen en te verzorgen. De VVD wil daarbij een partij zijn voor alle Nederlanders - van welke kleur, religie en herkomst ook - en van de algemene belangen die zij delen. Ze ziet het algemeen belang niet als een optelsom van deelbelangen, maar als een afweegsom daarvan. Ze wil ervoor opkomen dat iedereen op een behoorlijke manier toegang houdt tot voldoende kwaliteit en keuze in onderwijs, zorg, veiligheid en huisvesting, en aangesloten blijft op toekomstige welvaart en werkgelegenheid. Zij is zich daarbij zeer bewust van de vele groepen die in onze snel veranderende maatschappij zwak staan en bescherming nodig hebben: ouderen, lichamelijk en verstandelijk gehandicapten, psychiatrische patiënten, ongeschoolden, drugsverslaafden, en al die anderen die geen keuze hebben en aan wie de welvaartsontwikkeling voorbij dreigt te gaan. Vrijheid betekent voor de VVD ook vrij zijn van angst en gebrek. Zij prefereert de warmte van het werk boven de kilte van de uitkering, de aansluiting op de werkomgeving boven de buitensluiting van de WAO en de bijstand.

De VVD wenst geen toekenning van rechten zonder bijbehorende plichten. Zij erkent dat het recht van de één de plicht vormt van de ander. Zij wenst de samenleving niet georganiseerd te zien rondom uitsluitend individuele rechten, maar ook rondom individuele plichten. Alleen rechten leidt tot procederende in plaats van verdraagzaam samenlevende burgers, tot eigengereidheid in plaats van burgerzin, en tot verlies van gedeelde opvattingen over het algemeen belang. Beschaving is dat eenieder op een adequate manier aangesloten blijft op de voortgaande welvaart. Beschaving is ook dat de daarbij toe te kennen rechten en bijbehorende plichten in balans blijven.

13. Marktwerking

De VVD wil tenslotte opkomen voor een gezond milieu en een gezonde natuur. Welvarende burgers verlangen naar meer welzijn: meer kwaliteit in de woon- en leefruimte, meer natuur, meer water, meer groen, meer recreatie, meer dierenwelzijn, veiliger voedsel, meer biodiversiteit, betere gezondheid, meer duurzaamheid. Dezelfde burgers die meer ruimte en stilte willen om te wonen en te recreëren, willen eveneens vervoer naar werk en recreatie. Daarmee claimen zij ruimte voor wonen en wegen, en emitteren zij geluid en CO₂. Daarmee genieten zij zelf, maar bezorgen een ander last.

De VVD ziet het beslag dat vrije en verantwoordelijke burgers leggen op schaarse hulpbronnen niet als een zaak van schuld en boete. Ze ziet het als een economisch probleem, een probleem van schaarste, verbonden aan het leven. Elke schaarste heeft een prijs. Marktwerking geeft schaarste een prijs, maakt afweging mogelijk en lokt uit tot innovatie en productiviteitsstijging. De VVD gelooft niet in de vreugdeloze, op vooruitgangsangst gebaseerde, collectieve en bureaucratische oplossingen van zacht groen. Wanneer milieuproblemen in economische

termen worden gedefinieerd kunnen ze beter zichtbaar en hanteerbaar worden gemaakt en effectiever worden aangepakt. In die zin is de VVD hard groen: vanuit haar vooruitgangsgeloof zet ze in op marktconforme regelingen en verhandelbare eigendomsrechten ter zake van emissie en vervuiling. Op de markt krijgen eigendomsrechten een waarde en dus een prijs. Dat stimuleert de houder van die rechten erop te verdienen door via innovatie en productiviteitsstijging er minder mee te vervuilen dan waar ze recht op geven.

14. Ruimte, respect en vooruitgang

De VVD wenst de partij te zijn van Ruimte, Respect en Vooruitgang.

Ruimte voor de individuele mens om te wonen en te werken, te reizen en te trekken, te kiezen en te delen, te ondernemen en te recreëren. Ruimte voor natuur en milieu, voor ontplooiing en gelijke kansen, voor cultuur en vrije expressie.

Ruimte voor mensen betekent ook dat de VVD niet de partij is van blauwdrukken en eindmodellen voor de toekomst van Nederland en Europa. De idee van 'maakbaarheid' daarachter past niet bij individuele vrijheid en verantwoordelijkheid.

Ruimte voor de vrije en verantwoordelijke mens betekent dat deze zijn talenten en strevingen, samen met miljoenen anderen, moet kunnen inbrengen in een vrij proces van kansen en mogelijkheden onder strikte handhaving van de regels van het spel. Het proces waar vrije mensen verantwoordelijk aan deelnemen bepaalt de gewenste uitkomsten, niet de opgelegde blauwdruk.

Ruimte voor individuele burgers veronderstelt wederzijds Respect.

Respect voor andere opvattingen en samenwerkingsvormen, voor afkomst en herkomst, voor religie en geloofsovertuiging, voor andermans rechten en belangen. Respect voor onvervreembare vrijheids- en grondrechten. Respect betekent ook ruimte voor geven en nemen, voor afwegen, nooit voor pappen en nathouden. De VVD is, tenslotte, de partij van de Vooruitgang. Ze staat voor een positief mensbeeld. Ze gelooft in het vernuft van mensen en in technologische vooruitgang om problemen en uitdagingen op te lossen. Het is de taak van de overheid dat vernuft en die technologische vooruitgang te stimuleren en daarvoor de randvoorwaarden te creëren.

15. Toekomstperspectief

Ruimte en Respect. Vrijheid en Verantwoordelijkheid. Menselijk Vernuft en Vooruitgang. Dat is waar de VVD voor wenst te staan. Dat vergt het maken van politieke keuzes om die individuele ruimte en technologische vooruitgang zo verantwoord mogelijk vorm te geven en te stimuleren. Verantwoord ook naar toekomstige generaties die evenzeer de ruimte moeten krijgen en behouden. Ook daar voelt de VVD zich verantwoordelijk voor. En dus voor de financiële degelijkheid van haar programma, zonder welke duurzame ruimte en verantwoordelijkheid naar elkaar en de toekomstige generaties niet mogelijk zijn. Dit verkiezingsprogramma zet deze liberale uitgangspunten om in concrete en werkbare politieke keuzes en standpunten.

RUIMTE

VOOR INDIVIDUELE VRIJHEID EN ONTPLOOIING

Ruimte voor individuele vrijheid en ontplooiing

De VVD vindt dat de overheid zich moet beperken en selectiever op moet treden, teneinde ruimte te bieden aan persoonlijke vrijheid en ontplooiing. Ieder mens is uniek. Het beste uit jezelf halen, dat is de opgave die ieder mens gegeven is. De VVD wil vooruit: vrije mensen verdienen eigen verantwoordelijkheid, verantwoordelijke mensen hebben oog voor het algemeen belang. Niets is zo motiverend als keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Maatwerk heeft de toekomst.

Het invoeren van een eigentijds stelsel voor gezondheidszorg waarin ruimte bestaat voor keuzes, is de grootste opgave in de komende kabinetsperiode. Het huidige stelsel is inflexibel, ondoorzichtig en ondoelmatig. De VVD wil op een nieuwe manier kijken naar de organisatie en financiering van de gezondheidszorg. Zij wil een zorgstelsel dat direct draait om de wensen van mensen en om de kennis en kunde van artsen en verplegers.

De verantwoordelijkheid voor het onderwijs moet worden teruggegeven aan scholen en ouders. Door terugdringing van de overheidsbureaucratie ontstaat dan op de scholen een aantrekkelijker klimaat, een cultuur die leerkrachten en leerlingen inspireert tot goede prestaties. Door scholen vrijheid te gunnen en hen evenals de ouders en leerlingen aan te spreken op hun verantwoordelijkheden, kunnen spijbelen en voortijdig schoolverlaten worden teruggedrongen. Dan zullen jongeren niet afglijden naar een uitzichtloos bestaan. Voor de overheid blijft een belangrijke rol weggelegd bij het toezicht op de naleving van de overgebleven regels en het afrekenen van scholen op prestaties en het bieden van een veilige omgeving. Bovendien zal zij de helpende hand bieden aan diegenen die de aansluiting met de maatschappij dreigen te verliezen. Niet de groep waartoe men behoort maar de situatie waarin men zich bevindt geeft daarbij de doorslag.

Instellingen van hoger onderwijs opereren hoe langer hoe meer in een internationale omgeving. Door de concurrentie aan te gaan en topprestaties te leveren, kunnen ze de kansen die deze ontwikkeling biedt maximaal verzilveren.

Zowel op het gebied van onderwijs als van zorg krijgen vakmensen en professionals zelf de financiële en professionele vrijheid en ruimte hun kennis, kunde en vaardigheden aan de man te brengen. Meer keuze, meer kansen, meer eigen verantwoordelijkheid, meer verantwoording, meer concurrentie: tezamen leveren ze motivatie en topkwaliteit.

Het gehandicaptenbeleid kent als uitgangspunt zeggenschap en zelfbepaling. Iedereen moet zo veel mogelijk zelfstandig, onafhankelijk van anderen kunnen deelnemen aan en leven in de maatschappij en eraan kunnen bijdragen. Dat betekent zelfstandigheid met zorg als die nodig is, in plaats van zorg met een beetje zelfstandigheid.

De afgelopen jaren is meer ruimte ontstaan om zelf beslissingen te nemen over de persoonlijke invulling van het leven, tot en met het omgaan met ondraaglijk lijden bij terminale ziekten. Weloverwogen beslissingen dienen met verdraagzaamheid en respect te worden bejegend vanuit de gedachte dat verschillende mensen verschillende keuzes maken. Voortgang in het denken over onderwerpen van levensbeschouwelijke aard zal zijn weerslag blijven vinden in het politiek debat.

Nederland is veelkleurig en divers. Integratie dient altijd uit te gaan van het unieke van iedere persoon. De persoonlijke omstandigheden en niet de groep waartoe men behoort dienen hierbij het uitgangspunt te zijn.

Ruimte voor zorg

- 1) Een nieuw stelsel voor zorg- en verpleegvoorzieningen waarborgt kwaliteit, keuzevrijheid en doelmatigheid. Het nieuwe stelsel voldoet aan randvoorwaarden als toegankelijkheid en transparantie. Tussen private en publieke verantwoordelijkheden wordt een duidelijk onderscheid gemaakt. Dat geeft meer ruimte en verantwoordelijkheid aan alle betrokkenen: patiënten, zorgaanbieders en verzekeraars. De overheid krijgt een beperktere opdracht en bouwt haar regulerende, aanbodbepalende en interveniërende rol tussen de drie partijen af. De tariefvorming, prijsvorming, en de beloning van artsen en verpleegkundigen dient op een marktconforme wijze plaats te vinden.
- 2) Het nieuwe stelsel bestaat uit drie compartimenten: (1) Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten voor langdurige behandelingen; (2) Algemene Zorgverzekering voor de basis van noodzakelijke zorgvoorzieningen in een standaardpolis; (3) Aanvullende Zorgverzekering voor individuele arrangementen boven de standaard.
- 3) De kosten van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) worden via inkomensafhankelijke premie verhaald. Verzekerden krijgen zo veel mogelijk persoonsgebonden budgetten waarmee zij de invulling van noodzakelijke zorgvoorzieningen uit de AWBZ zelf kunnen organiseren. De huidige voorzieningen in de AWBZ worden opgeschoond zodat deze alleen de langdurige voorzieningen omvat. Wonen en zorg worden gescheiden.
- 4) De Algemene Zorgverzekering in het tweede compartiment wordt uitgevoerd door particuliere zorgverzekeraars. De voor iedereen wettelijk verplichte 'standaardpolis' dekt alle noodzakelijke vormen van zorg. Hierbij is tevens keuze mogelijk bij de bepaling van de hoogte van het eigen risico. Een eigen risico maakt mensen kosten-bewust en draagt er toe bij dat de zorguitgaven zich op een verantwoorde wijze ontwikkelen. Hierdoor blijft de voor iedereen verplichte standaardpolis betaalbaar.
- 5) Iedereen kan een 'standaardpolis' afsluiten bij een verzekeraar naar keuze: zorgverzekeraars krijgen een wettelijke acceptatieplicht. De verzekeraar rekent daarvoor een individuele en volledig nominale premie. De premie van een standaardpolis is onafhankelijk van iemands leeftijd, inkomen en gezondheid. Hierbij vindt concurrentie plaats tussen de zorgverzekeraars op prijs, service en kwaliteit. Verevening van objectieve risico's voorkomt dat verzekeraars de aandacht verleggen van kostenbeheersing en kwaliteit naar risico-selectie van verzekerden. Een zorgverzekeraar kan voor de eigen verzekerden overeenkomsten sluiten met zorgaanbieders.
- 6) Zorgaanbieders krijgen vrijheid om te bepalen hoeveel en welke handelingen zij verrichten. De overheid beperkt de sturing daarop, ook op het gebied van tarief- en prijsvorming. Daarnaast is extra aandacht voor de omstandigheden en de privacy van mensen in een verpleeghuis gewenst.
- 7) De opleidingscapaciteit van artsen en tandartsen wordt niet meer aan een numerus fixus gebonden, wat bijdraagt aan het wegwerken van tekorten aan huisartsen, tandartsen en specialisten. Vrije vestiging van artsen en specialisten dient weer mogelijk te worden. Ook het aantal gekwalificeerde handen aan het bed dient te worden vergroot, mede met behulp van functiedifferentiatie.
- 8) De overheid bewaakt de kwaliteit van zorgvoorzieningen en zorgbemiddelaars door middel van wetgeving, certificering en inspectie. Hierbij vindt onafhankelijk toezicht plaats op marktwerking en transparantie onder politieke verantwoordelijkheid van een minister. De aanbieders van zorg dienen helder inzicht te geven in de door hun geleverde prestaties.

- 9) Voorafgaand aan de invoering van het nieuwe stelsel kunnen overgangsmaatregelen worden genomen om het zorg-aanbod te verbeteren en de kosten te beheersen die in lijn zijn met het toekomstig stelsel en niet strijdig met de huidige wetten. Aanbodsregulering wordt waar mogelijk losgelaten en parallel daaraan wordt een eigen risico ingevoerd.
- 10) De invoering van het nieuwe stelsel mag niet leiden tot inkomensachteruitgang. De invoering gaat daarom gepaard met een fikse lastenverlichting. Hierdoor wordt niet alleen op papier maar ook in praktijk keuzevrijheid en gezonde financiering van het stelsel mogelijk gemaakt.

Ruimte voor onderwijs

- 1) Onderwijs moet aansporen het beste uit jezelf te halen. Leerlingen, studenten en docenten moeten worden uitgedaagd hun talenten te ontwikkelen en goede prestaties te leveren. Het benutten van talent is goed voor het individu en goed voor de samenleving. Het onderwijs krijgt de ruimte zich te ontwikkelen van massaproduct tot handwerk, van confectie tot maatwerk. De beste manier om dit te bereiken is het creëren van autonomie en individuele keuzevrijheid en het mogelijk maken van eigen verantwoordelijkheid. Deze reeds ingezette trendbreuk in het onderwijsbeleid moet daarom de komende regeerperiode met kracht worden voortgezet. Om onderstaande plannen kracht bij te zetten wordt daarom voor onderwijs en onderzoek in de volgende kabinetsperiode 1,2 miljard Euro extra uitgetrokken, bovenop de reeds beschikbare budgetten.
- 2) Leerlingen en studenten kunnen betere prestaties leveren, wanneer ze zelf keuzes kunnen maken en daarvoor verantwoordelijk zijn. Keuzevrijheid kan met name in het beroeps- en hoger onderwijs worden gemaximaliseerd met behulp van onderwijs-tegoedbonnen (vouchers). Deze geven leerlingen en studenten onder meer de mogelijkheid om delen uit het studieprogramma elders te volgen. Onderzocht wordt hoe instrumenten als vouchers ook in het basis- en voortgezet onderwijs keuzevrijheid kunnen stimuleren.
- 3) De school moet een veilige omgeving bieden, zodat medewerkers en leerlingen zich in vrijheid en verantwoordelijkheid kunnen ontplooien en iedere leerling het gevoel heeft dat hij of zij telt. In de afgelopen periode is besloten tot verkleining van de klassen. In de komende periode wordt tevens de vorming van kleinere school-eenheden mogelijk. De schoolleiding en de leerkrachten moeten voorkomen dat leerlingen een nummer worden of aan hun lot worden overgelaten. De school dient alert te reageren op verschijnselen van kindermishandeling en daarvan aangifte te doen. Leerlingen die niet goed kunnen meekomen, worden niet afgeschreven. Zij verdienen juist extra aandacht om snel aansluiting met de anderen te vinden. Daarvoor worden extra middelen ter beschikking gesteld. Ook leerlingen die juist sneller zijn, verdienen extra aandacht om hen te blijven stimuleren zichzelf verder te ontwikkelen. Het Nederlands van kinderen met een taalachterstand wordt bijgespijkerd. Afzonderlijke budgetten voor onderwijs in allochtone talen worden afgeschaft en toegevoegd aan het totale budget.
- 4) De strijd tegen spijbelen en voortijdig schoolverlaten wordt voortgezet, opdat niemand buiten de boot valt. Ouders dienen erop toe te zien dat hun leerplichtige kinderen naar school gaan. Scholen dienen lesuitval tot een minimum te beperken. Docenten moeten goed inzicht hebben in de aanwezigheid van hun leerlingen. Politied medewerkers en leerplichtambtenaren dienen kinderen die zich tijdens schooluren op straat bevinden onverwijld naar school te brengen.
- 5) De ouders worden meer betrokken bij het wel en wee van de school. De schoolleiding legt in eerste instantie aan hen verantwoording af. Inspraak bij keuzes vergroot betrokkenheid van ouders. Zij kunnen op vrijwillige

basis zelf bijdragen leveren aan het succes van de school op een zodanige manier dat alle leerlingen daarvan profiteren. Het taboe op particuliere financiële bijdragen moet worden doorbroken.

- 6) Scholen wordt zo veel mogelijk pedagogische en financiële autonomie gegeven. Zij behoren zelf te bepalen hoe de onderwijsdoelen het beste kunnen worden bereikt. Modulair onderwijs met meerdere in- en uitstroom momenten behoort hierbij tot de mogelijkheden. Scholen krijgen meer recht om de financiële middelen naar eigen inzicht te besteden. En ze horen zelf over de financiën voor het beheer van de gebouwen te beschikken. Op die manier kunnen zij een eigen identiteit ontwikkelen en zich onderscheiden van andere scholen.
- 7) De bemoeienis van de centrale overheid met het reilen en zeilen van de scholen wordt beperkt tot het formuleren van onderwijsdoelen en diploma-eisen (eindtermen). Er is geen plaats meer voor dichtgetimmerde programma's. Het pakket onderwijskundige eisen in basis- en voortgezet onderwijs is overladen en biedt onvoldoende ruimte voor eigen invulling door de school. In het basisonderwijs worden kerndoelen bij ondermeer belangrijke vakken als rekenen en Nederlandse taal vervangen door duidelijke eindtermen (leerstandaarden). In het voortgezet onderwijs is de Basisvorming in de huidige vorm mislukt. Er moet meer ruimte komen voor maatwerk en een eigen invulling door de school, ook in de Tweede Fase en het VMBO. Er dient dus meer ruimte te zijn voor differentiatie binnen de Basisvorming, het Voorbereidend Middelbaar Beroepsonderwijs (VMBO) en in de Tweede Fase.
- 8) Het beroepsonderwijs waarin leren en werken hand in hand gaan is van fundamenteel belang. Meer dan de helft van de leerlingen volgt een vorm van beroepsonderwijs. Een extra financiële impuls is nodig om de leermiddelen en gebouwen te moderniseren en ICT-toepassingen te verbeteren. Scholen moeten daarnaast gebruik maken van de mogelijkheid om samen met het bedrijfsleven leerwegen te ontwikkelen. De oorzaken van uitval in het beroepsonderwijs moeten worden opgespoord en weggenomen. Leerlingen moeten binnen de kolom van beroepsopleidingen (VMBO-MBO-HBO) kunnen overstappen en doorgroeien. De einddoelen van de onderwijsprogramma's moeten daarop zijn afgestemd.
- 9) Nu in Europa de bachelors/masters-structuur wordt ingevoerd, staan de Nederlandse universiteiten en hogescholen meer dan ooit bloot aan internationale concurrentie. Dat is een positieve ontwikkeling. Doelstelling is dat Nederlandse instellingen onderwijs en onderzoek van topniveau leveren en zich profileren op internationaal niveau. Het Hoger Onderwijs leidt studenten op voor de internationale markt. Instellingen moeten daarom meer ruimte krijgen voor profilering, differentiatie en vergroting van de slagvaardigheid. Ze moeten meertalig onderwijs kunnen geven en zelf de collegegelden vast kunnen stellen. Selectie-commissies beschikken niet over de financiële antecedenten van de kandidaat-studenten en kunnen die niet meewegen in hun overwegingen om een student een opleidingsplaats aan te bieden. Studenten krijgen meer mogelijkheid eigen trajecten van verschillende lengte samen te stellen door invoering van een voucher-systeem. De overheid garandeert de kwaliteit van de opleidingen door een (internationale) accreditatie te verlangen.
- 10) Het werk van leerkrachten wordt een stuk aantrekkelijker als zij uitdagend onderwijs kunnen geven op scholen die hun eigen prioriteiten kunnen stellen, aan leerlingen die het beste uit zichzelf halen. Daarnaast moeten zij in de gelegenheid worden gesteld om hun tijd optimaal te besteden aan het begeleiden van leerlingen. Niet onderwijskundige taken worden met behulp van functiedifferentiatie zo veel mogelijk aan administratief personeel overgedragen. In de klassen wordt onderwijsondersteunend personeel voor routinematige taken ingezet, zodat de onderwijzers zich op hun hoofdtaak kunnen toeleggen. Zij hebben recht op een eigen werkplek in het gebouw en moeten de kans krijgen zich regelmatig bij te scholen. Bij hun professionaliteit past geen dichtgeregelde rechtspositie, maar passen prestatie- en carriëreprikkels.

- 11) Bij autonomie en vrijheid hoort verantwoording. Openbaar kwaliteitstoezicht stelt ouders in staat een gefundeerde keuze te maken voor een school en geeft hun inzicht in de prestaties van zowel leerlingen als school. Wanneer een instelling tekortschiet, moet dat consequenties hebben: leerlingen die overstappen, de overheid die sancties geeft. Het bewaken van de kwaliteit is een taak van de onafhankelijke Onderwijsinspectie, die functioneert onder verantwoordelijkheid van de minister van Onderwijs. De Inspectie stelt jaarlijks een overzicht samen waarin een kwaliteitsoordeel wordt uitgesproken over alle Nederlandse scholen. Deze informatie is ook 'online' toegankelijk.

Ruimte voor kinderen & kinderopvang

- 1) Kinderen hebben recht op een perspectiefrijke toekomst. De eerste verantwoordelijkheid voor kinderen ligt bij hun ouders. Verwaarlozing en kindermishandeling moeten zo vroeg mogelijk worden gesignaleerd en aangepakt. De jeugdgezondheidszorg, scholen en anderen moeten alert zijn op verschijnselen die op verwaarlozing of erger wijzen en meteen adequaat reageren. Ouders moeten op hun verantwoordelijkheid worden gewezen en waar mogelijk in staat worden gesteld hun opvoedende taak goed uit te voeren. De betrokken provincies en gemeenten zorgen via een initiërende en coördinerende aanpak voor tijdige signalering van problemen zodat adequate stappen genomen kunnen worden.
- 2) Kinderopvang is een belangrijke voorwaarde voor blijvende participatie van met name vrouwen met jonge kinderen op de arbeidsmarkt. Keuzes en wensen van de ouders en behoeften en belangen van kinderen dienen centraal te staan, niet die van de overheid. Daarom wordt vraagsturing het uitgangspunt: faciliteiten dienen aan te sluiten op de wensen van de ouders.
- 3) Uitbreiding van de huidige capaciteit en het aantal vestigingsplaatsen is dringend gewenst. Het aanbod moet worden vergroot en in diversiteit toenemen. Gemeenten dienen zich in te spannen geschikte locaties voor kinderdagverblijven te vinden en zo nodig gebruik te maken van de versnelde procedure die artikel 19 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening biedt. Ook het gebruik van schoolgebouwen hiervoor wordt vergemakkelijkt. De rijksoverheid beperkt zich tot het vastleggen van de basiskwaliteit waaraan kinderopvang moet voldoen en de controle daarop. Particulier initiatief in de kinderopvang moet worden gestimuleerd.
- 4) De overheid faciliteert voortaan de ouderbijdrage fiscaal. De feitelijke ouderbijdrage zal in mindere mate worden afgeleid van het inkomen, en meer bepaald worden door gemaakte keuzes en de prijs van kinderopvang op de markt. Dat maakt kinderopvang effectiever, omdat de marginale beloning van het werken stijgt. De overheid stelt voor het realiseren van de fiscale faciliteiten een additioneel budget ter grootte van 0,1 miljard Euro ter beschikking.

Ruimte voor ouderen

- 1) De VVD is voor een integraal beleid voor alle burgers, inclusief ouderen, en is dus tegen iedere vorm van leeftijdsdiscriminatie. Ouderen moeten de gelegenheid krijgen te participeren in de samenleving. Hun ervaring, levenswijsheid en energie zijn en blijven van belang. Hiertoe moeten hun alle mogelijkheden worden geboden. Zo mogen ouderen na hun 65-ste blijven werken.
- 2) De uitkeringen krachtens de AOW dienen welvaartsvast te zijn. Het AOW-pensioen is een basispensioen. Iedere burger moet in beginsel zelf zorgen voor additionele pensioenvoorzieningen. Er dient geen AOW-premie te worden geheven over de aanvullende pensioenen. In uitzonderlijke gevallen is extra ondersteuning van de overheid nodig voor ouderen die moeten rondkomen van alleen AOW. Dit geldt met name voor alleenstaande ouderen.

- 3) Ouderen krijgen bij een gedifferentieerd woningaanbod meer mogelijkheden een woning te kiezen die bij hun persoonlijke situatie past. Het stimuleren van de bouw van levensloopbestendige woningen is noodzakelijk om er voor te kunnen zorgen dat ouderen in combinatie met zorg-op-maat voorzieningen zo lang mogelijk de regie over het eigen leven kunnen behouden.

Ruimte voor innovatie

- 1) Fundamenteel wetenschappelijk onderzoek is investeren in kennis van de toekomst. Dat verdient een impuls. Het Nederlands wetenschappelijke onderzoek dient grensverleggend te zijn en zich niet langs de geijkte paden te bewegen. Een internationale invalshoek is daarbij nodig, zodat aansluiting kan worden gezocht bij ontwikkelingen in het buitenland. Het onderzoeksbudget van het NWO dient voor 80% langs deze lijnen te worden aangewend.
- 2) De bureaucratische lasten staan bij onderzoek vaak niet in verhouding tot de opbrengsten. Er moet een einde komen aan deze papierwinkel en ruimte worden geboden aan de creativiteit van de onderzoekers. Vooral jonge onderzoekers moeten kansen krijgen om zich te bewijzen.
- 3) Met publiek/private samenwerking wordt meer rendement gehaald uit de publieke middelen voor innovatie en onderzoek. Een kenniseconomie vraagt aandacht voor de kennis-infrastructuur, inclusief effectievere vormgeving van de tweede geldstroom aan universiteiten.
- 4) De Nederlandse kennisinfrastructuur in de biotechnologie is - ook in internationaal opzicht - uitstekend ontwikkeld. De benutting van de potentie blijft achter bij de mogelijkheden. Biotechnologie biedt ongekende kansen voor de verbetering van de kwaliteit van voedsel en de bevordering van gezondheid. Deze technologie kan onder meer voor betere voedselvoorziening in de Derde Wereld zorgen. Technologische ontwikkeling dient daarom de ruimte te krijgen, mits zorgvuldige afspraken zijn gemaakt over risicobeheer en randvoorwaarden. De wetgeving dient te worden verbeterd, geharmoniseerd en vereenvoudigd, bij voorkeur op Europees niveau.
- 5) Morele keuzes op het terrein van biotechnologie dienen te worden gemaakt door de zorgvuldige afweging van de voordelen tegen de nadelen. Op basis van de huidige inzichten kan therapeutisch klonen worden toegestaan, reproductief klonen daarentegen niet. Verdere ontwikkelingen verdienen nauwlettend aandacht.
- 6) Dierproeven mogen alleen onder stringente voorwaarden plaatsvinden mits deze ten bate zijn van de volksgezondheid. Een belangrijke voorwaarde is toetsing van alternatieve onderzoeksmethoden. Op die wijze wordt het aantal proefdieren en het aantal proeven teruggedrongen.

Ruimte voor cultuur

- 1) Zoals voor alle andere meningsuitingen geldt, dienen artistieke expressies vrij te zijn. Kunst is een kwestie van smaak en niet van politiek. Daarom dient de rol van de overheid op dit terrein voorwaardenscheppend te zijn. Overdracht en waardering voor kunst en cultuur krijgen aandacht in onderwijs, media en cultuurinstellingen. Ons cultureel erfgoed, waartoe ook het bodemarchief en de monumenten behoren, verdient bescherming.
- 2) Hoewel de meeste cultuur zonder subsidie prima gedijt, kan op dit terrein niet met marktwerking worden volstaan. Vooral onorthodoxe projecten kunnen zichzelf veelal niet bedruipen. Kwaliteit dient het belangrijkste criterium te zijn bij de beoordeling van subsidieaanvragen. Het artistiek oordeel dient aan deskundigen te worden overgelaten, politici beperken zich tot een marginale toetsing van dit oordeel.

- 3) Het budget voor cultuur en het instandhouden van cultureel erfgoed krijgt een financiële impuls van 50 miljoen Euro.

Ruimte voor sport

- 1) Sport is van grote maatschappelijke betekenis en heeft als bijzonder kenmerk dat vele sportactiviteiten plaatsvinden in een zeer fijnvertakt netwerk van sportverenigingen en vrijwilligerswerk. Van sportbeoefening gaat een positieve impuls uit voor jongeren. Het overheidsbeleid moet erop gericht zijn dat waar nodig te ondersteunen. Dat geldt in het bijzonder voor gehandicaptensport.
- 2) Vanwege de sterke voorbeeldfunctie en de economische aspecten dient het huidige beleid met betrekking tot topsport te worden voortgezet. Daartoe behoren een actief anti-dopingbeleid, stimulering bij de realisatie van moderne sportaccommodaties, het behulpzaam zijn bij het aantrekken van grote sportevenementen en het bestrijden van negatieve bijverschijnselen zoals vandalisme.

Ruimte voor diversiteit

- 1) Vele migranten slagen er moeiteloos in om in de Nederlandse maatschappij te integreren, anderen hebben daar meer problemen mee. Kennis van de Nederlandse taal is een voorwaarde voor succesvolle participatie. Op de samenleving als geheel, burgers en overheid, rust de verantwoordelijkheid om diegenen die bij hun integratie problemen ontmoeten de kans te bieden hun draai te vinden. Op de betrokkenen rust de verantwoordelijkheid om de geboden kansen te benutten.
- 2) Het integratiebeleid van de overheid dient uit te gaan van het unieke van ieder individu. Niet de groep waartoe men behoort, maar de persoonlijke omstandigheden dienen uitgangspunt te zijn. Het minderhedenbeleid moet worden geïntegreerd met het reguliere achterstandenbeleid, waarbij niet een groepskenmerk maar feitelijk geconstateerde achterstand de maatstaf is voor overheidsoptreden. Op die manier wordt een einde gemaakt aan de stereotiepen die door het groepsdenken worden bevestigd en komt de individuele persoon centraal te staan. De overheid heeft tot taak bestaande vooroordelen weg te nemen en discriminatie met kracht te bestrijden.
- 3) De samenleving verandert voortdurend. Bij discussies over aanpassing aan normen in de Nederlandse samenleving, worden drie niveaus onderscheiden. (I) Afspraken in de omgang tussen mensen onderling lenen zich niet voor politieke interventie. (II) Wetten en regels moeten worden nageleefd. Maar als ze integratieprocessen belemmeren, moet het politiek bespreekbaar zijn om deze wetten en regels aan te passen. (III) Daarenboven zijn er onvervreembare vrijheden en rechten die van kenmerkend en van fundamenteel belang zijn voor de Nederlandse samenleving, zoals grond- en vrijheidsrechten, en het gebruik van de Nederlandse taal.

RUIMTE

VOOR OPTIMALE BENUTTING VAN DE OMGEVING

Ruimte voor optimale benutting van de omgeving

In een dichtbevolkt land als Nederland dient optimaal gebruik te worden gemaakt van de schaarse ruimte. Het combineren van functies is daar onlosmakelijk mee verbonden. Daartoe dient de omgeving verstandig en creatief te worden benut.

Voor het behoud en de bescherming van de natuur, als ook voor de bevordering van de recreatie is het particuliere initiatief van grote betekenis; daaraan zal meer ruimte dienen te worden gegeven. Planning en ruimtelijke ordening moeten zorgdragen voor voldoende groene ruimte. De plattelandsgebieden mogen niet verstedelijken en de open ruimte tussen steden mag niet ongemerkt dichtslippen.

De vraag naar mobiliteit dient te worden geacommodeerd. Filebestrijding en congestievraagstukken kunnen niet worden opgelost zonder nieuwe investeringen in de infrastructuur. Bij mobiliteit geldt dat de gebruiker meer betaalt naarmate hij meer gebruik maakt van de weg.

Het woningaanbod moet niet alleen groeien maar ook diverser worden. Niet alle mensen hebben dezelfde woonwensen. Ook in verschillende levensfasen maken mensen andere keuzes. De meest effectieve wijze is de markt en het particulier initiatief ruimte te geven.

Met milieu en klimaat moet op de meest zorgvuldige manier worden omgegaan. Alleen feiten en resultaten tellen. Milieubeleid moet getuigen van realisme. Op geen enkel terrein lopen feit en fictie zo uit elkaar. Wanneer schaarste en vervuiling in prijzen zijn vertaald, lokt dat niet alleen verstandig gedrag uit maar ook ondernemerschap en innovatie. Het stimuleren van doelmatigheid door prijsvorming op de markt heeft daarom de voorkeur boven overheidsregulering. Gebeurt dat niet, dan betaalt niet de gebruiker, maar de buurman.

De veehouderij en de akkerbouw staan sterk onder druk. Dat heeft diverse oorzaken. Opbrengstprijzen gaan omlaag, wat wordt veroorzaakt door overproductie en verstoringen op de Europese markt (BSE, varkenspest, MKZ). Bedrijfsvoering, handel en afzet worden beïnvloed door overheidsingrijpen. De gemiddeld leeftijd van de boerenondernemers is bovendien hoog en er zijn problemen met het vinden van geschikte opvolgers voor de familiebedrijven. Aannemelijk is dat de komende jaren boerenondernemers hun bedrijf zullen staken. Het is tegelijkertijd noodzakelijk dat de landbouwsector vitaal blijft. De leefbaarheid en het economisch draagvlak van het landelijk gebied zijn daarbij gebaat.

Ruimtelijke ordening

- 1) Bij de ruimtelijke ordening komen alle ruimteclaims samen. Omdat de totale vraag naar ruimte groter is dan de beschikbare oppervlakte, moet optimaal combineren de leidraad zijn. Dit betekent het combineren van functies, bijvoorbeeld water, natuur, recreatie en landbouw in een gebied. Een nieuwe toepassing van meervoudig grondgebruik zou kunnen worden gevonden in overkluizing van bestaande infrastructuur. Combinatie van functies optimaliseert de besteding van de extra budgetten. Ook technologische vernieuwing leidt tot zuiniger gebruik van de ruimte.
- 2) Het nationaal ruimtelijk beleid beperkt zich tot de nationale ruimtelijke hoofdstructuur, verbonden met de Europese ruimte, tot het beschermen van de (ecologische) waardevolle natuur- en watergebieden en tot de realisatie van de nationale infrastructuur met bijzondere aandacht voor de mainports. Provincies en gemeenten zijn verantwoordelijk voor keuzes op lokaal en regionaal niveau. De overheid dient adequaat te reageren op maatschappelijke ontwikkelingen en de dynamiek van de samenleving te volgen.
- 3) Om op de ene plaats open ruimte mogelijk te maken, moet op andere plekken de ruimte intensiever worden gebruikt. Tussen steden moeten groene bufferzones blijven bestaan, ruimte die niet onverhoeds en stapsgewijs dichtslibt. In deze overgangsgebieden kunnen combinaties worden gemaakt van natuur en wonen, of van groen en recreatie.
- 4) Het grondbeleid van de overheid staat in dienst van het realiseren van publieke doelen. Het wordt gericht op kwaliteitscriteria en op zeggenschap van burgers. Uitsluitend dan is een eventuele inbreuk op eigendomsrechten gerechtvaardigd. Kwaliteit uit zich in aandacht voor groen in stedelijke gebieden, gevoel voor de specifieke eisen van het platteland, ruimte voor en zeggenschap bij woonwensen, oog voor bereikbaarheid. Maar kwaliteit wordt ook bereikt door besluitvaardigheid en duidelijkheid.
- 5) Het uitgangspunt blijft dat realisatie van een bestemming de verantwoordelijkheid is van de eigenaar van de grond. Uitzondering hierop wordt alleen gemaakt ter voorkoming van grondspeculatie en monopolievorming. Gemeenten krijgen het wettelijk instrument van de 'exploitatievergunning'. Hiermee kunnen aan de grondexploitatie voorwaarden worden gesteld die op publieke doelen zijn gebaseerd, zoals het verhalen van de uitgaven voor publieke investeringen, kwaliteit, en particulier opdrachtgeverschap.
- 6) Grondverwerving door de overheid is niet altijd noodzakelijk. Gemeentelijke regie kan in het algemeen volstaan met het voeren van faciliterend grondbeleid. De Wet Voorkeursrecht Gemeenten kan specifieke knelpunten helpen oplossen. Het gemeentelijk grondbeleid dient transparant te zijn, kwaliteit en zeggenschap te bevorderen. Commerciële projecten dienen openbaar te worden aanbesteed. De overheid hoort in principe niet op te treden als projectontwikkelaar.
- 7) Publiek/private samenwerking kan een welkome bijdrage zijn aan innovatieve en doelmatige uitvoering van de na te streven doelen. Daar waar op grond van Europese regelgeving de openbare aanbestedingsprocedure niet hoeft te worden gevolgd is een evenwichtig aanbestedingsbeleid gewenst.

Ruimte om te wonen

- 1) Wonen legt de komende decennia een groter beslag op de ruimte, zowel als gevolg van demografische ontwikkelingen als door stijging van de welvaart. Die behoefte aan eigentijdse woonruimte moet op ruimhartige wijze tegemoet worden getreden in de ruimtelijke ordening. De tegemoetkoming aan de wensen van de woon-

consument wordt vergroot door de gemeenten hun eigen woningbouwprogramma's te laten bepalen, samen met de marktpartijen. De plattelandgemeenten bouwen uitsluitend voor hun natuurlijke groei.

- 2) De vraag naar koopwoningen neemt sterker toe dan het aanbod. Ook mensen in lagere inkomensklassen en startende jongeren wensen een woning in eigendom te hebben. Het eigen woningbezit moet daarom langs diverse wegen worden gestimuleerd. Dat kan door verkoop van huizen van woningcorporaties aan de huurders en door minimumpercentages koopwoningen op nieuwe bouwlocaties. Ook gedifferentieerd bouwen met grotere variëteit in prijsklassen komt tegemoet aan de koopwensen van de groter wordende groep huiseigenaren.
- 3) Afschaffing van de Onroerend Zaakbelasting is een vorm van lastenverlichting met gunstige effecten voor de arbeidsmarkt. Daarnaast maakt de verlaging van de woonlasten het bezit van een eigen huis voor een bredere groep mensen eerder mogelijk.
- 4) De aftrekbaarheid van de hypotheekrente voor de woning die tot hoofdverblijf dient blijft onverkort gehandhaafd. Dat biedt de noodzakelijke zekerheid aan eigenaars die langdurige verplichtingen zijn aangegaan, zeker in de laagste inkomensklassen.
- 5) De overheid maakt zich sterk voor de woonomstandigheden van kwetsbare groepen. In de kwaliteit van het wonen in oude stadswijken moet daarom worden geïnvesteerd. Daar zijn voldoende middelen voor beschikbaar. Grotere woonvariëteit en betere doorstroom bevorderen de woonkwaliteit van de sociaal en financieel kwetsbare groepen, waaronder starters op de woningmarkt. Daar moet het beleid zich op richten.
- 6) Door de economische ontwikkelingen zijn de vermogens van de woningcorporaties enorm gestegen. Uitgangspunt is dat zij zelf de verbetering van hun woningbestand financieren. Verkoop van bestaande huurwoningen aan huurders kan in eventuele financiële behoeften voorzien. De overheid is verantwoordelijk voor de kwaliteitsverbetering van de woonomgeving.
- 7) Bij de ontwikkeling van nieuwe woninglocaties wordt uitgegaan van: zeggenschap van kopers en huurders (eventueel vooraf via 'woonpanels'); ruimere kavels; verhoging van het percentage koopwoningen; variëteit in het aanbod in diverse prijsklassen; nieuwe architectuur en stedenbouwkundige concepten. Het particulier opdrachtgeverschap verdient aanzienlijk meer ruimte.
- 8) De indexering van de subsidiënormen van de Individuele Huursubsidie wordt gekoppeld aan de gemiddelde stijging van de huren.

Ruimte voor mobiliteit

- 1) De behoefte aan mobiliteit moet door de overheid worden geacommodeerd. Het is niet realistisch te veronderstellen dat welvarender mensen minder kilometers gaan reizen. Daarom moet er een duidelijke relatie zijn tussen afgelegde kilometers en vervoerskosten. De gebruiker betaalt.
- 2) Wegenaanleg, filebestrijding en openbaar vervoer inclusief spoor krijgen de prioriteit die vereist is. Die onderwerpen worden onafhankelijk van invoering van het profijtbeginsel aangepakt. Doelstelling is een optimaal functionerende infrastructuur voor goederen en personen. Voor snelle verbetering van de infrastructuur wordt jaarlijks een extra bedrag uitgetrokken, oplopend tot 0,9 miljard Euro in 2006. Gecumuleerd betekent dat een investering van 2,25 miljard Euro voor verbetering van de infrastructuur van mobiliteit en water. Verkorting van

besluitvormingstrajecten komt tegemoet aan de wens om realisatie van projecten te versnellen.

- 3) Met behulp van het extra budget wordt de capaciteit van het hoofdwegennet op inventieve wijze uitgebreid. Maatwerk moet knelpunten verhelpen. Dat kan, afhankelijk van de situatie, met behulp van spitsstroken, nieuwe stroken naast, onder of boven de bestaande en bredere, aparte stroken voor vrachtwagens, etc. Lokaal en regionaal verkeer worden meer gescheiden door verbetering van het regionaal wegennet. Ontbrekende schakels, zoals bij de A-4, worden snel afgemaakt. Nieuwe doorsnijdingen van het landschap dienen zoveel mogelijk te worden voorkomen.
- 4) De discussie over autokosten (doelstelling, vormgeving) wordt losgekoppeld van de discussie over noodzakelijke investeringen in de infrastructuur. Vaste autokosten als motorrijtuigbelasting en de BPM worden omgebouwd tot een gebruiksheffing: een vaste prijs per gereden kilometer, geheven in een gelijke systematiek voor automobilisten in het hele land. Voorwaarde is dat bij overgang de totale opbrengsten voor het Rijk niet stijgen. Indien duidelijk blijkt dat verdere differentiatie in de kosten naar tijd en plaats leidt tot de gewenste verkeersregulering, kan het systeem verder worden gespecificeerd naar een variabele gebruiksheffing.
- 5) De overheid maakt meer gebruik van de technologie om modern, grootschalig dynamisch verkeersmanagement te verwezenlijken bij het wegvervoer. Hierdoor kunnen de wegen efficiënter worden benut.
- 6) Openbaar vervoer moet naar prijs en kwaliteit een goed alternatief zijn voor andere vormen van vervoer. De ingezette decentralisatie van het openbaar vervoer moet verder worden ingezet (met uitzondering van de spoorwegen). Daar past een grotere tariefvrijheid bij voor de openbaar vervoerbedrijven, te verlenen door de decentrale overheden. Bij het verlenen van concessies aan de concessienemer stellen overheden zich op als betrokken partners van mobiele burgers. Bij nieuwe bouwlocaties worden tijdig de aansluitingen op het openbaar vervoer gefaciliteerd.
- 7) De liberalisering van de spoorwegen reikt tot dusver niet verder dan de verzelfstandiging van de NS. Daarmee is een monopolie op het vervoer per spoor blijven bestaan. De huidige wetgeving en de exploitatie worden daarom geëvalueerd. De publieke functie dient duidelijk te worden vastgelegd en daarop dient toezicht te worden gehouden. De infrastructuur blijft in handen van de overheid, waarna concurrentie om het gebruik van het spoor plaats kan vinden. Tot die tijd wordt via prestatiecontracten de kwaliteit verbeterd.

Ruimte voor bedrijfsterreinen en mainports

- 1) Vasthouden en verbeteren van groei en welvaart vragen om ruimte voor moderne bedrijventerreinen en intensief gebruik daarvan op de plaatsen waar daar behoefte aan is.
- 2) Bedrijfsterrinen dienen goede aansluiting op infrastructuur en openbaar vervoer te hebben. Economische functionaliteit staat voorop, maar overlast dient beperkt te blijven.
- 3) Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van kleinschalige oplossingen, zodat wonen en werk bij elkaar worden gebracht. Kleinschalige of ambachtelijke bedrijven gaan indien mogelijk naar de wijken (terug) om de gemeentelijke economie te versterken en de leefbaarheid te vergroten. Deze aanpak helpt ook niet- agrarische werkgelegenheid in het landelijk gebied te ontwikkelen.
- 4) De grote mainports, vooral de Luchthaven Schiphol en de Rotterdamse haven, verdienen vanwege hun natio-

nale economische betekenis prioriteit van de overheid. Ze moeten zich verder kunnen blijven ontwikkelen in een internationale context. Milieu- en geluidsregels moeten dat mogelijk maken.

Ruimte voor milieu en klimaat

- 1) Het milieubeleid wordt zoveel mogelijk gebaseerd op marktconforme maatregelen, zodat milieulast een 'eigenaar' krijgt en de daarbij horende verantwoordelijkheden duidelijk zijn. Markten werken het best wanneer op de goederen en diensten die erop worden verhandeld 'eigendomsrechten' rusten. Zonder eigendomsrechten geen verhandelbaarheid, geen betrokkenheid en geen zorgvuldigheid. Immers, niemand draagt de kosten van die onzorgvuldigheid.
- 2) Eigendomsrechten worden gecreëerd in de vorm van vervuilings- en emissierechten voor diverse vormen van milieubelasting en vervuiling. Ze worden verhandelbaar via de markt. Daarmee krijgen ze een waarde. Dan ontstaat aanleiding voor de 'eigenaar' op die rechten te verdienen door de productiviteit te verhogen: minder vervuilen dan waar recht op bestaat.
- 3) Verplichtingen tot reductie waaraan Nederland internationaal is geëncmitteerd, mogen ook buiten Nederland worden gerealiseerd. De doelen moeten in belangrijke mate flexibel worden bereikt. Dat betekent dat waar Nederland dankzij technologie reeds zeer energie-efficiënt is, andere landen (bijvoorbeeld in Oost-Europa) geholpen kunnen worden betere resultaten te halen. Met dezelfde middelen meer resultaten.
- 4) Milieubelastingen worden niet verder verhoogd zonder via een systeemwijziging de extra kosten te compenseren. De huidige nationale energieheffingen worden niet verhoogd en in afwachting van Europese maatregelen gestabiliseerd. De milieuwetgeving moet in verband met de Nederlandse concurrentiepositie zoveel mogelijk worden afgestemd op Europese regelgeving.
- 5) Technologische ontwikkeling maakt winning van energie uit nieuwe natuurlijke hulpbronnen mogelijk. In de toekomst worden nieuwe bronnen gevonden en toegepast (zon, wind, water, waterstof, etc.). Het blijft daarom noodzakelijk op een breed terrein kennis en know-how op peil te houden en onderzoek te stimuleren. Kernenergie, indien veilig, blijft een optie en wordt niet bij voorbaat uitgesloten.

Ruimte voor natuurgebieden

- 1) Natuurbeleid wordt creatief vormgegeven, door middel van combineren van functies en door samenwerking met private partners, zoals boeren en andere landeigenaren. De provincies hebben samen met de grote steden en gemeenten met een grote oppervlakte een belangrijke regierol.
- 2) Het budget ten behoeve van natuuraankopen en natuurbeheer wordt met de 0,1 miljard Euro verhoogd. Door optimalisering van ruimtegebruik met andere ruimtefuncties (recreatie, water) en samenwerking met private partijen worden deze en andere middelen optimaal effectief ingezet. Ruimte voor meer particulier beheer en financiering via de provincies maakt daarnaast besparingen mogelijk.
- 3) Er wordt een evenwichtiger verdeling gemaakt in de budgetten tussen enerzijds de aankoop en anderzijds het beheer van natuurgebieden. Aankoop waarna noodzakelijk beheer niet mogelijk blijkt, is niet zinvol.
- 4) De geplande Ecologische Hoofdstructuur (EHS) wordt niet alleen door aankoop van grond gerealiseerd. Er komt meer nadruk op agrarisch en particulier natuurbeheer. Particulieren krijgen op groot- en kleinschalig niveau

vergoedingen voor het onderhoud en beheer van natuurlandschappen. Die vergoedingen dienen een publiek vastgelegd doel en mogen geen nieuwe inkomenssubsidies worden.

Ruimte voor water

- 1) Nederland moet zich schikken naar het water. Waterbeheersing krijgt de komende jaren een prominente plaats in de ruimtelijke ordening. Adequaet bestuurlijk en financieel beheer en ruimtelijke beheersing voorkomen dat water een bedreiging vormt. Water maakt integraal deel uit van de ruimtelijke ordening, zodat functies kunnen worden gecombineerd (water en natuur, water en recreatie, water en landbouw, etc.). Deze aanpak kan zowel leiden tot adequaat anticiperend optreden als tot een ketenbenadering (vasthouden-bergen-afvoeren). Maar het betekent ook dat er meer areaal en nieuwe technologie nodig is, onder voorwaarde dat zorg wordt gedragen voor een passende beheersvergoeding.
- 2) Duidelijke planning met heldere (tussen)doelen is noodzakelijk voor effectieve samenwerking tussen alle bestuurlijke niveaus. Duidelijke afbakening van verantwoordelijkheden en bevoegdheden is een vereiste. De regio's (provincies, gemeenten en waterschappen) moeten in eerste instantie zelf zorgdragen voor regionale systemen. Samenwerking tussen regio's is de gewenste aanpak daar waar watersystemen de regio's overstijgen. Op rijksniveau moeten de verantwoordelijkheden duidelijk bij één minister(ie) worden gebracht. De provincies moeten de leiding nemen bij de regionale planning. Ten aanzien van de grote rivieren staat de stroomgebied-benadering centraal.
- 3) Voor het waterbeleid is binnen het totale bedrag van 2,25 miljard Euro voor investeringen in verkeers- en waterinfrastructuur geld beschikbaar. Prioriteiten zijn het voorkomen van wateroverlast en het verbeteren van de waterbeheersing, mede ter verbetering van de veiligheid. De VVD kiest daarbij voor meer ruimte voor water naast duurzame technische maatregelen (o.a. dijkversterking). Zo mogelijk wordt in combinatie hiermee ruim aandacht besteed aan waterkwaliteitsbeheer.

Ruimte voor land- en tuinbouw

- 1) De belangrijkste doelstellingen worden: (a) versterking van het zelfstandig economisch draagvlak van de primaire productie in samenhang met de verwerkende en ondersteunende activiteiten; (b) het instandhouden van economisch draagvlak van het niet-stedelijk Nederland; en (c) het bevorderen van een goede samenhang tussen agrarisch grondgebruik en instandhouding en ontwikkeling van natuur- en landschapswaarden.
- 2) Het overheidsbeleid ondersteunt deze doelen en schept de randvoorwaarden. Daarnaast wordt gezamenlijk met de sectoren een lange termijn visie ontwikkeld over de toekomst van de Nederlandse landbouwsectoren met een samenhangende benadering van de hele voedselketen. De overheid stimuleert investeringen in vernieuwing in de landbouw.
- 3) Om te voorkomen dat het Europees landbouwbeleid door de combinatie van handelsliberalisatie binnen de WTO en door de toetreding van nieuwe lidstaten onbetaalbaar wordt, zal de EU haar prijs- en inkomensteun geleidelijk moeten beëindigen. Onderzocht wordt of op marktconforme wijze de risico's van exorbitante prijschommelingen in de wereldmarkt kunnen worden opgevangen. Een mogelijkheid is de vorming van een privaat verzekeringsstelsel.
- 4) Vermindering van administratieve lasten voor agrarische ondernemers en eenduidigheid bij toezichhoudende instanties krijgt prioriteit. Een meer ondernemersvriendelijke implementatie van het mestbeleid wordt ontwik-

keld. Het beleid ter vermindering van de kwetsbaarheid voor epidemische dierziekten verdient zoveel mogelijk verbetering. Hiervoor is onder meer een fundamentele discussie nodig over het non-vaccinatiebeleid. Onderzocht moet worden of een differentiatie naar categorieën dieren realiseerbaar is. Ook de toelating van gewasbestrijdingsmiddelen verdient verbetering. Beide regelingen moeten steunen op Europese wetgeving.

- 5) De bestaande discrepatie in strafmaat voor vergelijkbare vergrijpen tussen de strafwet en de administratieve veterinaire regelgeving dient zo veel mogelijk ongedaan gemaakt te worden.
- 6) Het natuur en landschapsbeleid moet zoveel mogelijk worden gerealiseerd door inschakeling van boeren en particuliere landeigenaren.

Ruimte voor veilig voedsel

- 1) Consumentenbelang moet voor de overheid voorop staan. De zorg voor de betrouwbaarheid van het voedsel staat in verband met de zorg voor de volksgezondheid. De overheid maakt een gedegen wettelijk kader en zorgt voor strikte controle en handhaving van de in dat kader gestelde regels. De normering dient zich toe te spitsen op eindproduct. De Nationale Voedsel Autoriteit richt zich zowel op beveiliging, certificering en controle van de voedselketen, ten behoeve van de veiligheid van de eindproducten. Eindproducten moeten geëtiketteerd worden waarbij zowel de ingrediënten als de verwerkte grondstoffen worden vermeld. Producenten zijn verantwoordelijk voor hetgeen ze leveren aan hun afnemers. Genetische modificatie wordt, gezien de mogelijkheden die het biedt voor de wereldvoedselproblematiek, niet per definitie uitgesloten.
- 2) De oprichting van een Europese Voedselautoriteit verdient steun.

RUIMTE

VOOR EEN BLOEIENDE ECONOMIE

Ruimte voor een bloeiende economie

Een bloeiende economie schept ruimte voor meer welvaart en meer welzijn. Daarvoor is - behalve een vitaal bedrijfsleven en een grote vrijheid en autonomie van burgers en bedrijven en maatschappelijke organisaties - ook een goed functionerend systeem van vrije markten nodig.

Vermindering van regels vergroot onze keuzevrijheid en verbetering van de netto-inkomens maakt meer keuzes mogelijk. Dankzij het marktmechanisme kunnen in onze complexe wereld ontelbaar vele consumptie- en productiebeslissingen van burgers en bedrijven effectief, efficiënt, transparant en tot ieders voldoening op elkaar worden afgestemd. Voorwaarde is dat concurrentie en vrije toegang gewaarborgd zijn.

Dat geldt voor de arbeidsmarkt, maar ook voor het onderwijs, de zorg, het wonen, het vervoer, en de energievoorziening, waar de deregulering, liberalisering en privatisering moeten worden voortgezet. Op die gebieden dient de prijs/kwaliteitsverhouding te worden verbeterd en de ruimte voor keuze en invloed van de burger te worden vergroot. De overheid dient bij elke liberalisering voortdurend aan te geven welke de publieke belangen zijn en hoe die worden gewaarborgd.

Wanneer de uitvoering van die taken verschuift van de overheid naar de particuliere sector (van aanbod naar vraagsturing) hoeft de overheid op die terreinen ook geen belasting meer te heffen. Lastenverlichting moet mogelijk maken dat de burger op al die gebieden voor eigen rekening keuzes kan maken. Daarom heeft de vergroting van de financiële ruimte voor werkenden, ouderen, niet-actieven die (weer) gaan werken, en bedrijven prioriteit.

Financiële degelijkheid en behoedzaamheid zijn onverminderd belangrijk: niet meer uitgeven dan de economie duurzaam kan opbrengen, en voorkomen dat tegenvallers het beleid doorkruisen. De rente-uitgaven vormen al jarenlang een forse last op de begroting van het Rijk. De staatsschuld is door structurele financieringstekorten torenhoog opgelopen. Na jaren saneren heeft Nederland eindelijk een financieringsoverschot. Terugdringen van het tekort was de laatste opgave van de vorige eeuw. Het aanpakken van de staatsschuld is de eerste opgave in de 21e eeuw.

Om solidariteit tussen de generaties te behouden dienen de rentelasten te worden teruggedrongen. Daartoe dient de overheidssector een flink overschot te blijven vertonen, en de staatsschuld verder te worden afgelost. Alleen zo kunnen de toenemende lasten van de vergrijzing (AOW en zorg) worden gefinancierd bij een krappere wordende beroepsbevolking, zonder dat op andere belangrijke begrotingsposten (onderwijs, veiligheid, milieu e.d.) moet worden bezuinigd.

Door de vergrijzing van de beroepsbevolking dreigt de krapte op de arbeidsmarkt structureel te worden. Daarom moet de participatiegraad stijgen; meer mensen die werken en mensen die meer uren werken. Daarom moet de werking van de arbeidsmarkt worden versoepeld, het verschil tussen werken en niet-werken worden vergroot, de arbeidsparticipatie worden gestimuleerd, en oneigenlijk ziekteverzuim worden ontmoedigd. Dat heeft de voorkeur boven een beroep op arbeidskrachten uit het buitenland. Daartoe wordt onder meer het WAO-stelsel hervormd, de armoedeval aangepakt, en de kinderopvang fiscaal gefaciliteerd. Voorts wordt het arbeidsmarktbeleid afgestemd op de nieuwe eisen van deze tijd, en gericht op groei van het arbeidsaanbod en niet meer op subsidiëring van werkgelegenheid.

Met de steeds grotere invloed van technologie en het gestegen belang van opleidingsniveau is de kennis-economie een feit. In die 'nieuwe economie' bepalen arbeidsproductiviteit, innovatie en flexibiliteit meer dan ooit tevoren de concurrentiekracht van een land.

Ruimte voor lastenverlichting

- 1) Het pakket lastenverlichting faciliteert keuzevrijheid en verbetert de werking van de arbeidsmarkt. Daartoe wordt ondermeer de Onroerend Zaak Belasting (OZB) afgeschaft. De gemeentelijke autonomie voor het heffen van belasting blijft daarmee in stand. Deze maatregel heeft de charme van de eenvoud. De inkomensverbetering die daarvan het gevolg is, komt ten goede aan huurders en eigenaren, particulieren en bedrijven. Het verschil tussen werken en niet werken wordt vergroot, zonder dat mensen met een uitkering er op achteruit gaan. Gemeenten hoeven deze belasting niet meer kwijt te schelden aan mensen met de laagste inkomens. En mensen die van een uitkering aan de slag gaan, raken die kwijtschelding ook niet meer kwijt. Daarmee is deze maatregel - samen met de verhoging van de arbeidskorting - de meest effectieve methode om de 'armoedeval' te bestrijden. Bovendien wordt het belastingstelsel niet vervuild met specifieke regelingen voor diverse groepen. Ouderen met een klein pensioen hoeven niet meer een maal per jaar deze belasting op te hoesten. En zowel bedrijven die vennootschapsbelasting betalen, als ondernemers die onder de inkomstenbelasting vallen, profiteren hiervan. Bij het Rijk en de gemeenten wordt aanzienlijk bespaard op uitvoeringskosten. Vanzelfsprekend worden de gemeenten via het Gemeentefonds gecompenseerd voor het verlies aan inkomsten op een wijze die recht doet aan de zelfstandige positie van gemeenten in het algemeen en hun specifieke situatie in het bijzonder. Dit wordt voor de afschaffing van de OZB vastgelegd bij wet.*
- 2) Om werkzaamheden net boven het minimumloon financieel aantrekkelijker te maken, wordt de arbeidskorting fors verhoogd. Werknemers met lage inkomens, waaronder vele parttimers, hebben hiervan verhoudingsgewijs het meeste profijt. Het vergroot de arbeidsparticipatie van vrouwen verder omdat ook (her)intreden aantrekkelijker wordt.
- 3) Ongeveer 600.000 personen, waaronder vooral ondernemers in het MKB en agrariërs, betalen het hoogste belastingtarief in de inkomstenbelasting. Om de economie optimaal competitief te maken, wordt daarom het pakket lastenverlichting verder uitgebouwd door verlaging van deze 4e schijf naar 49%. Die verlaging moet in samenhang worden gezien met beperking van diverse aftrekposten.
- 4) Door de premies van de werknemersverzekeringen voortaan door de Belastingdienst te laten innen, kan bovendien ten gunste van burgers en bedrijven op de administratieve lasten en de uitvoeringskosten worden bespaard.
- 5) Schenkingen en erfenissen worden minder belast. Dat vergroot de vrijheid van mensen om zelf te bepalen of men uit het inkomen spaart ten behoeve van familie of goede doelen. De tarieven voor schenkingen en erfenissen worden verlaagd en vrijstellingen verhoogd, in eerste instantie ten behoeve van echtgenoten, partners en kinderen en voor instellingen van algemeen nut en daarna ten behoeve van broers en zusters en de kinderen van broers en zusters. Het toptarief van successie- en schenkingsbelasting mag in principe dat van de inkomstenbelasting niet overschrijden.
- 6) Keuzevrijheid is het leidend motief bij de voorstellen voor het nieuwe zorgstelsel. De totale inkomensverbetering en de daarbij gekozen instrumenten moeten daarom ruimschoots de inkomensgevolgen van nominalisering van de zorgpremies compenseren, om die keuzevrijheid mogelijk te maken. Daarom wordt boven op het genoemde pakket nog eens 1 miljard Euro gereserveerd voor inkomensverbetering bij de invoering van het nieuwe zorgstelsel. De precieze inzet van die middelen hangt af van de inkomenseffecten van het nieuwe zorgstelsel.

- 7) Inkomensverbetering moet over groepen evenwichtig zijn verdeeld. Het overzicht van de middelen voor belastingverlaging is als volgt (gebaseerd op een voorzichtig trendmatig groeiscenario):

Reservering voor invoering zorgstelsel	1,00	mld Euro
Afschaffen OZB voor particulieren	1,70	
Verhogen arbeidskorting	1,50	
Hoogste belastingtarief naar 49%	0,45	
Fiscale stimulering kinderopvang	0,10	
Verlagen successierechten	0,20	
Afschaffen OZB voor Ondernemers	1,10	

Ruimte voor een dynamische arbeidsmarkt

- 1) De financiële prikkel tot het aanvaarden van een betaalde baan wordt fors verhoogd door de afschaffing van de OZB en de verhoging van de arbeidskorting. Het verschil tussen werken en niet-werken wordt vergroot, zonder dat mensen met een uitkering er op achteruit gaan. Verlaging van de zogenaamde marginale wig tussen bruto- en netto-loon is bovendien een stimulans tot herintreding en tot vergroting van het aantal uren in een parttime baan.
- 2) Het huidige arbeidsmarktbeleid moet worden aangepast aan de gewijzigde omstandigheden op de arbeidsmarkt. Na de onstuimige groei van de financiële middelen ten behoeve van reïntegratie van werkzoekenden in de afgelopen jaren kunnen nu de daarvoor beschikbare budgetten grotendeels constant worden gehouden. De effectiviteit van het beleid kan worden verbeterd door minder nadruk te leggen op langdurige trajecten en meer aandacht te besteden aan intensieve bemiddeling van werklozen op de arbeidsmarkt. De vorming van de Centra voor Werk en Inkomen (CWI's) moet worden benut om bij werkweigerings sancties in de uitkeringen integraal onderdeel te laten zijn van de arbeidsbemiddeling. De vrijstelling van de sollicitatieplicht voor 57,5-jarigen en ouder wordt afgeschaft.
- 3) In de huidige arbeidsmarkt bestaat minder behoefte dan voorheen aan gesubsidieerde banen, zoals de Instroom/Doorstroom-banen en de dienstbetrekkingen voortkomend uit de Wet Inschakeling Werklozen (WIW). Het aantal gesubsidieerde I/D-banen wordt daarom op het huidige niveau gehandhaafd. De WIW-middelen worden omgezet in flexibele reïntegratiebudgetten ten behoeve van het Fonds Werk en Inkomen.
- 4) De eigen financiële verantwoordelijkheid van de gemeenten voor de bijstand wordt verder verhoogd, zodat gemeenten die er in slagen veel mensen uit de bijstand te helpen financieel worden beloond. Door de combinatie van grotere financiële vrijheid en verantwoordelijkheid kan de effectiviteit van het gemeentelijke arbeidsmarktbeleid aanzienlijk worden versterkt.
- 5) De fiscale faciliteit ten gunste van bedrijven die diende ter stimulering van de vraag naar arbeid (de zogenaamde specifieke afdrachtskorting, de SPAK) past niet langer in een situatie met lage werkloosheid en onvervulde vacatures. Het aanbod van arbeid moet worden bevorderd. Het voor de SPAK beschikbare geld wordt daarom gebruikt voor vormen van lastenverlichting die gelet op de huidige arbeidsmarkt effectiever zijn, zonder dat bedrijven met hogere kosten te maken krijgen. Deze maatregel moet bezien worden in relatie met afschaffing van de OZB en verlaging van de hoogste belastingschijf bij de inkomstenbelasting.
- 6) CAO-bepalingen worden in beginsel niet langer algemeen verbindend verklaard voor de hele sector, zodat meer

ruimte ontstaat voor meer specifieke op de situatie toegeschreven arrangementen die meer keuzevrijheid bieden.

- 7) Aangezien de preventieve ontslagtoets door de Regionaal Directeur Arbeidsvoorziening niet leidt tot een bescherming van zwakke groepen maar wel tot rigiditeit op de arbeidsmarkt, wordt deze afgeschaft. Overeenkomstig de voorstellen van de Commissie Rood zal de werkgever de arbeidsovereenkomst in verband met de ongeschiktheid of het gedrag van de werknemer of in het belang van het functioneren van de onderneming zonder tussenkomst van de overheid kunnen beëindigen. Het ontslag kan door de werknemer vanzelfsprekend bij de rechter worden aangevochten (repressief stelsel).

Ruimte voor activerende sociale zekerheid

- 1) De omvang van de WAO vormt een bedreiging voor de arbeidsparticipatie en is sociaal onaanvaardbaar. Het volgende pakket maatregelen leidt structureel tot een vermindering van het aantal arbeidsongeschikten met ten minste 300.000.
- 2) Net als in de WW, komt er in de WAO een minimum-termijn alvorens langjarige uitkeringsrechten ontstaan. Een uitzondering wordt gemaakt voor arbeidsongevallen. Het is niet meer dan billijk dat er eerst een redelijke bijdrage aan de WAO wordt geleverd, voordat (zeer langdurige) WAO-rechten ontstaan. Een dergelijke referentie-eis bestaat reeds in alle andere Europese landen.
- 3) Conform de voorstellen van de Commissie Donner worden de laagste klassen voor arbeidsongeschiktheid afgeschaft. De WAO wordt gereserveerd voor volledig arbeidsongeschikten en voor werkenden die tenminste 50% arbeidsongeschikt zijn. Ook hierdoor sluit Nederland beter aan bij de rest van Europa.
- 4) Wanneer bij de WAO-keuring blijkt dat de zieke werknemer nog herstelkansen heeft, wordt de Ziektewet met maximaal 1 jaar verlengd.
- 5) De WAO en de WW zijn verzekeringen tegen inkomensderving. Als gevolg van bovenwettelijke aanvullingen in CAO's is daarvan in de praktijk vaak geen sprake. Daarom wordt bij de vaststelling van de hoogte van de uitkering ook rekening gehouden met dergelijke inkomsten uit vroegere arbeid, zoals tot in de jaren tachtig eveneens gebeurde.
- 6) Een intensievere en sluitende herkeuring van arbeidsongeschikten is noodzakelijk. Er vinden extra tussentijdse herkeuringen plaats bij het zittend bestand WAO'ers met kans op herstel, zoals bijvoorbeeld de vele jongeren met psychische klachten.
- 7) Het blijft onverminderd noodzakelijk om iedere vorm van fraude in de sfeer van de sociale zekerheid actief en effectief te bestrijden. Ter ondersteuning van de fraudebestrijding worden geautomatiseerde bestanden periodiek vergeleken en geanalyseerd.
- 8) Bij de toekenning van kinderbijslag ten behoeve van kinderen woonachtig in het buitenland, wordt het woonlandbeginsel toegepast.

Ruimte voor marktwerking en deregulering

- 1) Het uitbesteden en afstoten van publieke taken en diensten die effectiever door de private sector kunnen wor-

den uitgevoerd, moet worden opgepakt wanneer dat mogelijk en gewenst is. Er moet vaart worden gezet achter onderzoek naar de mogelijkheden in bijvoorbeeld de zorg, onderwijs, landbouw, netwerksectoren, onderzoeksinfrastructuur, elementen van het gevangeniswezen, etc. Per geval kan dan worden beoordeeld wat de beste oplossing is, publieke of private arrangementen.

- 2) Waar taken, diensten en sectoren van publieke in private handen gaan, verandert de rol van de overheid. Van uitvoerder wordt zij toezichthouder en controleur van wettelijk vastgelegde normen en randvoorwaarden (concurrentie, transparantie, milieuvorschriften, leveringszekerheid, arbeidsomstandigheden, etc.). Verschillende markten worden doorgelicht en onderzocht op transparantie, concurrentie en kartelvorming. Bijzondere aandacht gaat uit naar de arbeidsmarkt, de woningmarkt en de postmarkt.
- 3) Iedere inspectie of toezichthouder is in de uitvoering van zijn taken onafhankelijk, maar valt onder de politieke verantwoordelijkheid van een minister. Toezicht en inspectie worden sectorsgewijs en klantvriendelijker georganiseerd, zodat bedrijven en organisaties met één toezichthouder worden geconfronteerd.
- 4) De administratieve lastendruk blijft een punt van zorg. Wetten en regels moeten uitvoerbaar en handhaafbaar zijn. Toetsing op overbodigheid en vereenvoudiging van wetten en regels moeten een impuls geven aan bedrijvigheid en keuzevrijheid. De (semi-)publieke sectoren moeten worden doorgelicht, ook ter voorbereiding en ondersteuning van de noodzakelijke liberalisering bij pbo's, onderwijs, zorg en openbaar vervoer. Op die terreinen kan snel overbodige regelgeving worden geïnventariseerd. Wetgevingscomplexen moeten vanuit een ketenbenadering worden doorgelicht, zodat overbodigheden en tegenstrijdigheden worden blootgelegd. Daarna moet harmonisatie en integratie van regels de effectieve werking ervan verbeteren.

Ruimte voor liberale energiemarkten

- 1) De beste garantie voor optimale energielevering is marktwerking. Leveringszekerheid van gas en elektriciteit tegen redelijke prijzen kan op termijn het best veilig worden gesteld door middel van de liberalisering van productie en markten, bij voorkeur op Europese schaal. Daarom is verdere privatisering van de energiebedrijven vereist.
- 2) De afnemers van energie moeten een echte keuze hebben. De overheid moet bestaande belemmeringen tegen marktwerking wegnemen, het publiek belang door middel van deugdelijke wetgeving waarborgen en onafhankelijk toezicht organiseren - met behoud van ministeriële verantwoordelijkheid voor de toezichtorganisatie.
- 3) De hoofdtransportnetten voor gas en elektriciteit moeten de distributiebedrijven en grootverbruikers toegang bieden tot meerdere aanbieders van gas en elektriciteit in binnen- en buitenland. Wanneer privatisering van distributie aan kleinverbruikers en consumenten aantoonbare voordelen in dienstverlening oplevert, wordt die stap genomen. Ook hier geldt dat onafhankelijk toezicht wettelijke randvoorwaarden moet waarborgen.

Ruimte voor een degelijke en duurzame begroting

- 1) Het sinds 1994 gehanteerde trendmatig begrotingsbeleid, de zogenaamde 'Zalmsystematiek', blijft gehandhaafd. Dat betekent ondermeer: (a) uitgaan van voorzichtige ramingen van de trendmatige economische groei; (b) opstellen van meerjarige vaste reële uitgavenkaders voor de collectieve uitgaven; (c) meevallers en tegenvallers in de uitgaven en inkomsten niet met elkaar verrekenen.
- 2) Centrale doelstelling in het begrotingsbeleid is de aflossing van de staatsschuld in het jaar 2025. Op die manier

verdwijnt de last van rentebetalingen van de begroting en worden toekomstige uitgavenverplichtingen (waaronder de AOW) veilig gesteld. Het verschil tussen publieke inkomsten en publieke uitgaven (EMU-saldo) dient daartoe een jaarlijks gemiddeld minstens 1% van het BBP te bedragen.

- 3) Als centrale veronderstelling wordt uitgegaan van een voorzichtig trendmatig groeiscenario bij ongewijzigd beleid. Die voorzichtigheid is geboden nu de reeds zwakke wereldconjunctuur te maken krijgt met een langdurige en terechte strijd tegen het terrorisme. Wanneer de inkomsten hoger uitvallen dan gebudgetteerd, dient dat te worden gebruikt voor extra aflossing van de staatsschuld. Via de budgettaire spelregels ontstaat dan als gevolg van verminderde rente-uitgaven vanzelf ruimte voor eventueel noodzakelijke nieuwe uitgaven. De geplande lastenverlichting en reële uitgavenkaders blijven ongewijzigd wanneer de economische groei tegenof meevalt, tenzij het EMU-saldo omslaat in een tekort of groter wordt dan 3%. Dan worden de lastenverlichting en financiële kaders opnieuw bezien.
- 4) Indien een overschot van meer dan 3% wordt bereikt, ontstaat financiële ruimte om te komen tot verlaging van de vennootschapsbelasting, het eigen woningforfait, de overdrachtsbelasting, de kapitaalsbelasting en de mobiliteitslasten.
- 5) In de komende periode wordt extra geld uitgetrokken voor verbetering van het onderwijs, effectievere aanpak van de criminaliteit, verbetering van inlichtingen- en veiligheidsdiensten, verbetering van de infrastructuur voor mobiliteit en water, oplossingen van knelpunten in de zorg vooruitlopend op invoering van het nieuwe stelsel, evenwicht in aankoop en beheer van waardevolle natuurgebieden, hulp aan Midden- en Oost-Europa, het nakomen van internationale defensieverplichtingen en stimuleren van kwalitatieve hoogstaande cultuur.

Het overzicht van deze intensiveringen is als volgt (gebaseerd op een voorzichtig trendmatig groeiscenario):

Onderwijs:	1,20	mld Euro
Veiligheid (Politie en justitie)	0,75	
Infra	0,90	
Zorg	0,70	
Defensie	0,10	
Midden- en Oost-Europa	0,05	
Cultuur	0,05	
Natuur	0,10	
Totaal	3,85	

- 7) Alvorens deze intensiveringen worden uitgegeven, dienen harde afspraken te worden gemaakt over de nuttige en doelmatige besteding ervan. Doelstellingen dienen duidelijk te worden omschreven en de noodzakelijke middelen goed te worden gemotiveerd. Van alle extra beschikbare budgetten komt 75% direct beschikbaar, maar wordt 25% gereserveerd in de vorm van een 'uitgavenreserve'. Het laatste komt vrij wanneer er geen tegenvallers bij de uitgaven zijn en aflossing van de staatsschuld op schema ligt.
- 8) Zolang geen nieuw zorgstelsel is ingevoerd, wordt de zorg gefinancierd vanuit het huidige stelsel. De verwachting is dat bij ongewijzigd beleid in een voorzichtig scenario de reële uitgaven aan zorg groeien met meer dan 4,9 miljard Euro. Binnen het totale budget voor de komende periode is het met behulp van verschuivingen mogelijk enkele problemen aan te pakken. Een doelmatiger medicijnverstrekking en verkleining van het zorg-

pakket is goed mogelijk. Aan de daardoor vrijgekomen middelen wordt vijfhonderd miljoen toegevoegd, waarmee vervolgens gericht noodzakelijke verbeteringen ter hand worden genomen, zoals flexibeler arbeidsvoorwaarden en andere actuele knelpunten.

9) Mede met behulp van herschikking van regelingen, en verbreding van grondslagen kunnen belastingen generiek worden verlaagd. Hierdoor wordt de verlaging gefinancierd door degenen die daarvan profiteren. Van de ongeveer 6 miljard Euro voor extra financiële ruimte ten behoeve van burgers en bedrijven is ongeveer 2,75 miljard afkomstig van fiscale verschuivingen. De netto 3,25 miljard Euro aan lastenverlichting is verder afkomstig uit de vrije ruimte uit economische groei. Het resultaat moet een evenwichtige verbetering van de inkomens en een groter verschil tussen werken en niet-werken laten zien.

10) Het overzicht van de fiscale herschikking en grondslagverbredingen (gebaseerd op een voorzichtig trendmatig groeiscenario):

Afschaffen spaarloon	0,80	mld Euro
Afschaffen SPAK	0,90	
Vervallen basisaftrek lijfrente	0,30	
Diverse grondslagvergroten maatregelen	0,85	
Totaal	2,85	

11) De groeiende omvang van de overheid kan worden teruggedrongen door deregulering en liberalisering gepaard te laten gaan met een verkleining van de betreffende departementen. Dat geldt met name voor onderwijs en volksgezondheid, waar het huidige beleid het meest gepaard gaat met overheidsreguleringen en -interventie. Op het inhuren van externe adviseurs kan worden bespaard. Het arbeidsmarktbeleid kan efficiënter en effectiever worden uitgevoerd. Een consistentere en consequenter uitgevoerde vreemdelingenbeleid bespaart veel geld. Subsidies kunnen selectiever worden verleend, ook bij stadsvernieuwingsprojecten. De totale buitenlanduitgaven hoeven niet jaarlijks mee te groeien met het BNP. Ook samenwerking met particulieren bij natuurbeheer en een modernere taakopdracht voor de publieke omroep creëren extra ruimte.

12) De keuzes voor besparingen hebben verschillende achtergronden. Deels lopen ze parallel met het vergroten van individuele keuzevrijheid en eigen verantwoordelijkheid. Deels vloeien ze voort uit nieuw arbeidsmarktbeleid, dat meer is gericht op stimulering van het aanbod dan van de vraag naar arbeid. En deels zijn ze de consequentie van de selectiever, efficiënter werkende overheid. Het totale overzicht van ombuigingen in de collectieve sector is als volgt (gebaseerd op een voorzichtig trendmatig groeiscenario).

I van collectiever regelingen naar individuele keuzes:

Verminderering diverse subsidies (openbaar vervoer, rechtsbijstand, IHS)	0,25	mld Euro
Minder subsidies woningcorporaties	0,10	
Gerichter takenpakket publieke omroep	0,15	
Doelmatigheid medicijnen/ pakketverkleining in samenhang met stelselherziening Zorg	0,35	
Vermindering bedrijvensubsidies	0,25	

II van vraag- naar aanbodstimulerend arbeidsmarktbeleid:	
Modernisering sociale zekerheid (refertestelsel WAO, tegengaan gouden handdrukken, premie-inning door belastingdienst, etc)	1,95
Arbeidsmarktbeleid moderniseren (Constant houden I/D-banen, WIW)	0,30
III van grote naar kleinere overheid:	
Kleiner volume rijksoverheid, minder inhuren externe adviseurs	0,20
Hogere arbeidsproductiviteit collectieve sector	0,55
Reëel constant houden buitenlanduitgaven	0,45
Vreemdelingenbeleid consistent uitvoeren	0,30
Meer particulier natuurbeheer plus financiering via provincies	0,10
Goedkopere uitvoering WOZ	0,10
Begrotingscorrectie na schuldaflossing	0,85

* Na afschaffing OZB:

De autonomie van gemeenten dient te worden versterkt, het resultaat van de discussie op de JAV van 12 en 13 april 2002 over de aanbevelingen van de VVD Commissie Versterking Autonomie Gemeenten wordt daarbij betrokken.

RUIMTE

VOOR EEN SLAGVAARDIGE OVERHEID

Ruimte voor een slagvaardige overheid

Het algemeen belang wordt het beste gediend als mensen vrij zijn om hun leven zelf in te richten en als de markt op de meest effectieve wijze zijn werk kan doen.

Maar dit is niet het hele verhaal.

Sommige taken, zoals openbaar bestuur, politiezorg, rechtshandhaving, defensie en de bescherming van kwetsbare groepen zouden niet uit de verf komen, wanneer ze uitsluitend aan het particulier initiatief worden overgelaten. Voor die taken hebben we een goed uitgeruste en slagvaardige overheid nodig, met competente bestuurders en voor hun taak berekende, integere, ambtenaren.

Die overheid moet doel- en klantgericht te werk gaan. De overheid is er voor de burger en niet andersom. Meer dan nu het geval is moet gebruik worden gemaakt van de ongekende mogelijkheden die de informatie- en communicatietechnologie biedt.

Veel organisaties zijn van nature geneigd hun werkterrein te verbreden. De overheid is het toonvoorbeeld daarvan. De ministeriële verantwoordelijkheid wordt voortdurend opgerekt en het aantal regels dijt almaar uit. Ministers lijken tegenwoordig aanspreekbaar voor alles wat in de samenleving gebeurt. Politieke verantwoordelijkheid moet in beginsel duidelijk gekoppeld zijn aan wettelijke bevoegdheid. Zonder bevoegdheid geen verantwoordelijkheid.

Voortdurend dient de politiek de vraag te stellen of bepaalde taken die de overheid voor haar rekening neemt niet beter aan het particulier initiatief kunnen worden gelaten. Bovendien dient de groei van het aantal regels te worden afgeremd en het dorre hout in de regels te worden gekapt. Als dat niet gebeurt, dreigen vrijheid en particulier initiatief te worden verstikt.

Het bewaken van de veiligheid van de burger en het bestrijden van de criminaliteit is een vitale overheidstaak. Vergroting van de effectiviteit van politie en justitie blijft in de komende kabinetsperiode een noodzakelijk speerpunt.

Ruimte voor modern bestuur

- 1) De overheid moet klein, hoogwaardig en slagvaardig zijn en zich met name toeleggen op interne en externe veiligheid, rechtshandhaving, ruimtelijke ordening en infrastructuur plus de bescherming van kwetsbare groepen. Integriteit, transparantie en voorspelbaarheid moeten kenmerkend zijn voor het optreden van het openbaar bestuur.
- 2) Bij de uitvoering van overheidstaken wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van moderne managementinstrumenten, bijvoorbeeld door organisaties af te rekenen op productie en resultaten (benchmarking) of door het verrichten van onderzoek naar doelmatigheid (audits). Taken, die gelet op de kwaliteit van de te leveren diensten en de keuzemogelijkheden van de consument beter door de markt kunnen worden verricht, worden afgestoten.
- 3) Publieke diensten moeten op een klantgerichte en klantvriendelijke manier worden verleend. In zijn dienstverlening aan de burger benut de overheid het potentieel van de informatietechnologie nog onvoldoende. In de volgende kabinetsperiode zullen alle openbare overheidsdocumenten via het Internet beschikbaar moeten worden gesteld. Aanvragen en verzoeken zullen langs elektronische weg kunnen worden opgevraagd. Het virtuele overheidsloket zal gedurende 24 uur per dag geopend zijn. Het stemmen via Internet zal - met name voor Nederlanders in het buitenland - zo snel mogelijk worden ingevoerd.
- 4) Nederland is verstrikt geraakt in een woud van regels die vaak onderling tegenstrijdig zijn en alleen met grote moeite kunnen worden toegepast. Dat regelbestand moet de komende kabinetsperiode fors worden gesnoeid en gesaneerd.
- 5) Om te verzekeren dat ministeriele regelingen en algemene maatregelen van bestuur goed aansluiten bij de praktijk en geen onvoorziene gevolgen zullen hebben, worden zij onderworpen aan de openbare voorbereidingsprocedure die is neergelegd in de Algemene Wet Bestuursrecht: de betrokken bestuursorganen leggen de conceptvoorschriften bijvoorbeeld via internet ter inzage en stellen belanghebbenden, zoals bedrijven, consumentengroepen, beroepsorganisaties en andere belangengroepen, in de gelegenheid om commentaar te leveren, waarna de regels worden vastgesteld.
- 6) Op iedere burger rust de verantwoordelijkheid om regels na te leven. Ook als tegen de overtreding van een regel niet wordt opgetreden, geldt deze onverkort. Bestuursrechtelijke voorschriften moeten door het bestuur beter worden gehandhaafd. Alleen in incidentele gevallen en op rationele gronden kan het bestuur besluiten niet tegen afzonderlijke overtredingen op te treden. In beginsel is het bestuur niet toegestaan om structureel af te zien van handhaving van een voorschrift. Anders zou het werk van de democratische gelegitimeerde wetgever ongedaan worden gemaakt. Van dit beginsel kan alleen worden afgeweken om vooruit te lopen op een nieuwe regel die binnen afzienbare tijd in werking zal treden.
- 7) Het binnenlands bestuur blijft geschoeid op dezelfde leest: drie bestuurslagen zoals ontworpen door Thorbecke. De Kaderwet "Bestuur in Verandering" wordt na 2003 afgebouwd, regionale samenwerking wordt met bestaande instrumenten voortgezet. De wet voorziet in de mogelijkheid om samenwerking op te leggen wanneer ernstig nadeel dreigt. Bij de inrichting van het binnenlands bestuur wordt zoveel mogelijk ingespeeld op en rekening gehouden met de constitutionele ontwikkelingen binnen de EU. Gelet op hun bijzondere positie, samenhangend met de aanwezigheid van de mainports, wordt voor Amsterdam en Rotterdam een speciale bestuurlijke oplossing gezocht. Het succesvolle protesteden-beleid dient in de volgende kabinetsperiode te worden voortgezet.
- 8) Binnen de drie bestuurslagen staat het lokale bestuursniveau het dichtst bij de burger. Daarom dienen waar mogelijk overheidstaken aan gemeenten te worden opgedragen. De horizontale afbakening van bestuurlijke verantwoordelijkheden dient duidelijk te zijn, taken en bevoegdheden dienen daarmee in overeenstemming te zijn. Ieder

bestuursniveau krijgt aldus de taken en de bijbehorende middelen toebedeeld die passen bij de eigen schaal. Specifieke problemen die zich bij bepaalde middelgrote gemeenten voordoen, verdienen aandacht.

- 9) De samenwerking tussen Politie, Brandweer en Geneeskundige Hulp bij Ongevallen en Rampen (GHOR) moet verder worden verbeterd met behulp van eenduidiger territoriale indeling, bundeling van financieringsstromen en strakke bestuurlijke aansturing.
- 10) Het werkterrein van de Algemene Bestuursdienst wordt geleidelijk aan tot steeds meer functieniveaus uitgebreid en dient zich ook uit te strekken tot provincies, gemeenten en waterschappen. De arbeidsvoorwaarden bij de overheid worden zodanig geflexibiliseerd, dat maatwerk kan worden geleverd. Door de introductie van contracten voor bepaalde duur wordt voorkomen dat bij beëindiging van het dienstverband aan ambtenaren een 'gouden handdruk' moet worden uitgekeerd. De rechtspositie van ambtenaren dient meer in overeenstemming te worden gebracht met de particuliere sector.
- 11) De bescherming van de privacy mag niet ten koste gaan van de slagvaardigheid bij het voorkomen en opsporen van strafbare feiten.
- 12) Het optreden van bestuurders is juridisch gezien dermate ingesnoerd, dat zij vaak over te weinig beleidsruimte beschikken om de meest verstandige keuzes te maken. Dit juridiseringsvraagstuk moet in de volgende kabinetsperiode worden opgelost. De invoering van een bestuursrechterlijke Advocaat-Generaal vergelijkbaar met de Advocaat-Generaal bij de Hoge Raad die rechterlijk uitspraken verduidelijkt, de versterking van de heroverwegingsfunctie van de bezwaarschriftprocedure en de stroomlijning van de procedures op grond van de Algemene Wet Bestuursrecht kunnen daaraan een belangrijke bijdrage leveren.
- 13) Met het oog op de invoering van de Wet Openbaarheid Bestuur in de vierde tranche van de Algemene Wet Bestuursrecht wordt de werking van deze wet kritisch geëvalueerd.

Ruimte voor duurzame Koninkrijksrelaties

- 1) Nederland helpt de Antillen en Aruba financieel op eigen benen te staan. Daartoe wordt de Nederlandse ontwikkelingshulp de komende jaren geleidelijk verminderd. Eventuele begrotingssteun aan de Antillen blijft gekoppeld aan de uitvoering van een gezond macro-economisch beleid, onder toezicht van het IMF. In het Statuut voor het Koninkrijk worden nadere waarborgen opgenomen ter ondersteuning van de deugdelijkheid van bestuur, inclusief het begrotingsbeheer. De Nederlandse bijdragen dienen te worden gebruikt om te investeren in de economische structuur en het onderwijs.
- 2) Niemand is gebaat bij de toestroom van kansarme Antilliaanse en Arubaanse jongeren naar Nederland. De afspraken die tussen de betrokken regeringen zijn gemaakt, zoals over voogdij en inburgering, dienen getrouw te worden nageleefd. Indien deze maatregelen geen effect sorteren, wordt een visumplicht ingevoerd.

Ruimte voor democratische verantwoording

- 1) De aanstelling van ministers zonder portefeuille maakt de afbakening van verantwoordelijkheden en de scheidslijnen op een departement onduidelijk. In een volgende kabinetsperiode moet het principe gelden dat per departement één minister wordt benoemd.
- 2) De controlerende taak van de Tweede Kamer wordt versterkt door onderzoekswerkzaamheden op te dragen aan

goed bewerkte commissies die zich uitsluitend met die taak bezighouden. De mede-wetgevingstaak wordt bij afzonderlijke commissies ondergebracht.

- 3) Zonder bevoegdheid geen ministeriële verantwoordelijkheid. Ministers worden via Kamervragen desondanks nogal eens uitgenodigd om zich te bemoeien met zaken waar ze niet over gaan. Beide Kamers dienen, met name in de persoon van hun voorzitter, te voorkomen dat dergelijke vragen worden doorgeleid naar het kabinet. Van ministers mag worden verwacht dat zij de verleiding weerstaan op dergelijke vragen in te gaan. Het wekelijks vragenuurtje in de Tweede Kamer wordt afgeschaft, aangezien het doorgaans wordt ingevuld met kwesties die toevallig daags ervoor in de media speelden.
- 4) De ministeriële verantwoordelijkheid voor de leden van de Koninklijke Familie strekt zich slechts uit tot de Koning(in) en zijn/haar partner, en de vermoedelijke erfopvolger en zijn/haar partner. Voor de overige leden van de Koninklijke Familie geldt de ministeriële verantwoordelijkheid niet; zij zijn derhalve vrij hun leven naar eigen inzicht in te richten. Het toestemmingsvereiste voor huwelijken van leden van de Koninklijke Familie blijft gehandhaafd voor huwelijken van potentiële troonopvolgers in de eerste graad.
- 5) Over de besteding van publieke middelen en het gebruik van publieke instrumenten moet publieke verantwoording worden afgelegd. Er moet, met het oog op het afleggen van verantwoordelijkheid (bijvoorbeeld ministeriële verantwoordelijkheid), terughoudendheid worden betracht als het gaat om het op afstand plaatsen van overheidstaken van de verantwoordelijke bestuurders. Slechts routinematige werkzaamheden dan wel taken die geen publieke beïnvloeding verdragen worden op afstand van de departementen geplaatst (zelfstandige bestuursorganen).
- 6) De Algemene Rekenkamer verricht zijn werkzaamheden in onafhankelijkheid. Over haar agenda van doelmatigheidsonderzoek vindt afstemming plaats met de Staten-Generaal vanwege het primaat van de politiek. De bestaande contacten worden daartoe geïnstitutionaliseerd.
- 7) Nederland komt in Europa steeds meer alleen te staan waar het gaat om het zogenaamde toetsingsverbod in de Grondwet. In de komende kabinetsperiode word de mogelijkheid geboden om wetten aan de Grondwet te toetsen, maar dan wel op zo'n manier dat het primaat van de politiek niet in gevaar komt of juridisering wordt aangewakkerd.

Geen ruimte voor criminaliteit!

- 1) De VVD vindt dat politie en justitie financieel en instrumenteel optimaal in staat moeten worden gesteld om de veiligheid van de burgers te bevorderen en de criminaliteit te bestrijden. Het verhogen van pakkans en ophelderingspercentages krijgt de allerhoogste prioriteit. Het kabinet moet spijkers met koppen slaan: duidelijke doelen formuleren en jaarlijks over de voortgang rapporteren.
- 2) De politie moet veel effectiever worden ingezet. Administratieve en technische taken worden overgedragen aan ondersteunend personeel en er wordt intensiever gebruik gemaakt van stadswachten. De mogelijkheid om via het Internet aangifte te doen wordt geopend. De inspanningen van de overheid en de bonden moeten erop worden gericht de arbeidsvoorwaarden zodanig te flexibiliseren dat de slagkracht van de politie optimaal is. Politie mensen worden in staat gesteld om in te spelen op technologische ontwikkelingen, zowel wat betreft de criminele gevolgen daarvan als de mogelijkheden om de criminaliteit te bestrijden. De VVD is voorstander van een stringent handhavingbeleid. Overtreders krijgen een sanctie en worden niet met welwillendheid en begrip bejegend ('lik op stuk beleid')
- 3) Versterking van de gehele veiligheidsketen is in personeel en materieel opzicht noodzakelijk, dat houdt ook in dat

de VVD zal bevorderen dat de beperkte algemene identificatieplicht wordt ingevoerd. Daarom wordt het budget met 0,75 miljard Euro verhoogd. Dit geld komt beschikbaar ter verbetering van de volgende taken:

- Uitbreiding politiesterkte met 5000 fte
  - Maatregelen jeugdcriminaliteit
  - Maatregelen t.b.v. de bestrijding van huiselijk geweld
  - Verbetering technische ondersteuning opsporing
  - Intensivering aanpak computercriminaliteit
  - Bredere toepassing DNA- en biometrische technieken
  - Versterking know-how financiële criminaliteit
  - Versterking OM en zittende magistratuur
  - Verbeteren van de grensbewaking
  - Capaciteit vreemdelingenbewaring
  - Intensivering maatregelen tegen recidive
  - Strafrechtelijke opvang verslaafden
  - Verbetering rampenpreventie en -bestrijding
  - Versterking inlichtingen- en veiligheidsdiensten
- 4) Het toekennen van deze extra middelen zal gepaard gaan met een aanpassing van de bestaande sterktenormen voor de politie. Mensen en middelen zullen worden ingezet op basis van criminaliteitscijfers, naar het voorbeeld van het zogenaamde Compstat-systeem, dat is ontwikkeld door New York Police Department en inmiddels op diverse plaatsen in de wereld met succes wordt toegepast. Korpsen zullen worden afgerekend op hun ophelderingcijfers en andere prestatienormen. Korpsen die er niet in slagen efficiënt en effectief te opereren kunnen onder toezicht worden gesteld.
  - 5) In de afgelopen periode is bij het Openbaar Ministerie orde op zaken gesteld en de rust teruggekeerd. In de volgende periode moet op die resultaten worden voortgebouwd door van het Openbaar Ministerie een slagvaardiger organisatie te maken, die in staat is de misdaad op moderne wijze te bestijden. De nadruk komt meer te liggen op efficiënte bedrijfsvoering, goed management en oog voor gevoelige politieke en bestuurlijke processen. Bij de werving van personeel voor leidinggevende posities zullen deze criteria zwaar wegen.
  - 6) Criminaliteit en terrorisme zijn verschijnselen die de grenzen van politieregio's, arrondissementen en landen overschrijden en vaak juist dankzij het bestaan van dergelijke grenzen kunnen floreren. Zowel binnen Nederland als op internationaal niveau dient meer in grensoverschrijdende samenwerking te worden geïnvesteerd. Zo wordt gestreefd naar het verruimen van de mogelijkheden van aanhoudingen over de grens, de oprichting van gezamenlijke operationele teams, het instellen van een aanspreekpunt voor buitenlandse partners en de verbetering van de rechterlijke samenwerking (espace judiciaire). Aan een stringente bewaking van de buiten grenzen van de Europese Unie wordt, samen met de andere leden, prioriteit gegeven. Er wordt een halt toegeroepen aan bureaucratische rompslomp. Krachtadig en doeltreffend optreden tegen productie van en handel in drugs is van het allergrootste belang om de georganiseerde misdaad in het hart te treffen.
  - 7) Gedurende de afgelopen kabinetsperiode is de positie van het slachtoffer en diens nabestaanden in het strafproces versterkt. In de volgende periode moet deze lijn worden doorgezet. Het OM wordt geïnstrueerd het slachtoffer te informeren over belangrijke ontwikkelingen tijdens opsporing en vervolging, een eventuele beslissing tot niet vervolgen, de te eisen straf, de datum en locatie van de zitting, de inhoud van het vonnis, de datum van invrijheidstelling en de eventuele voorwaarden die daaraan verbonden zijn.
  - 8) Recidive wordt in het Wetboek van Strafrecht als algemene strafverzwarringsgrond aangemerkt. Hierdoor kunnen veelplegers, die voor een belangrijk deel van de criminaliteit en overlast zorgen, door justitie effectiever worden aangepakt. De reclassering en andere instellingen die zich toeleggen op resocialisatie van voormalige gedetineerden worden op hun resultaten beoordeeld.
  - 9) De burgemeester wordt ingelicht, indien personen die zijn gestraft wegens het plegen van ontucht met minderjari-

gen zich in de gemeenschap vestigen. Bestuur en politie kunnen met deze informatie zonodig maatregelen treffen om maatschappelijke onrust te voorkomen.

- 10) Privacy is een groot goed. De bescherming van dit recht mag echter niet ten koste gaan van de slagvaardigheid bij de voorkoming en opsporing van strafbare feiten. Dit geldt met name ten aanzien van het gebruik van videocamera's, dat naar het oordeel van de VVD een belangrijke aanvulling kan vormen op het toezicht dat door de politie en andere opsporingsdiensten wordt uitgeoefend, en het gebruik van DNA-materiaal.
- 11) Er dient een einde te worden gemaakt aan het verschijnsel dat de politie oneigenlijke taken opknappt die anderen wegens bezuinigingen op hun budgetten laten liggen.
- 12) Krachtadig en doeltreffend optreden tegen productie van en handel in drugs is van het allergrootste belang om de georganiseerde misdaad in het hart te treffen. Daar moet de aandacht van politie en justitie op zijn gericht. De drugsverslaafden die tot de harde kern behoren, worden aangepakt met behulp van geïntegreerde zorg. Medisch gecontroleerde verstrekking van opiaten aan zwaar-verslaafden wordt daarbij mogelijk gemaakt.
- 13) Nederland neemt initiatief om met diverse landen het drugsbeleid en de bijbehorende resultaten te vergelijken om op grond daarvan te komen tot een internationale aanpak. In dat kader kan worden nagegaan of binnen de Europese Unie het bezit van 'soft drugs' onder stringente voorwaarden kan worden gelegaliseerd.

Ruimte voor een moderne publieke omroep

- 1) Kabel, ether en andere moderne informatiedragers moeten vrij zijn als papier, zodat via commerciële organisaties, particuliere omroepverenigingen en de publieke omroep een gevarieerd aanbod in de huiskamer komt. Vanwege het belang dat burgers zelf kunnen bepalen op welke zender zij zich wel of niet willen abonneren, moet digitalisering van de kabel met kracht worden bevorderd. De publieke omroep moet zich van de commerciële omroepen onderscheiden door het aanbod van hoogwaardige programma's op het terrein van informatievoorziening, cultuur, educatie en actualiteiten. Dat is nu onvoldoende het geval.
- 2) De overheid draagt financieel bij aan programma's met een duidelijk publiek belang. Kijkcijfers zijn geen geschikt kwaliteitscriterium om publieke omroep op te beoordelen. De publieke omroep concurreert immers niet met commerciële zenders. Het is wenselijk een deel van de publieke middelen te besteden ten behoeve van democratische transparantie: het verslaan van parlementaire debatten en ander bijeenkomsten waarin kwesties van publiek belang worden besproken. Het Amerikaanse C-SPAN kan hierbij als voorbeeld dienen.
- 3) Met een beperktere, meer gerichte taakopdracht voor de publieke omroep kan de bijdrage van de overheid omlaag. Bij de uitvoering van de publieke opdracht moeten daarom hoge eisen worden gesteld aan de producten van de publieke omroeporganisatie, de afspraken die daardoor worden gemaakt en de opdrachten die worden gegeven aan andere organisaties. Verantwoording over de wijze waarop invulling is gegeven en zal worden gegeven aan het begrip publieke omroep is cruciaal voor het verlenen en verlengen van concessies.

Ruimte voor een consistent asielbeleid

- 1) Strikte handhaving van de Vreemdelingenwet is noodzakelijk. Iedere afwijking daarvan doet afbreuk aan de doelstelling van restrictieve toelating. De onlangs herziene Vreemdelingenwet voorziet in een nieuw stelsel van rechtsbescherming dat moet leiden tot een korte en efficiënte asielprocedure. De wet moet zowel op politiek als ambtelijk niveau loyaal en consequent worden uitgevoerd. Zo snel mogelijk na binnenkomst moet worden bepaald of een vreemdeling al dan niet in Nederland mag blijven. Lang wachten scheidt onzekerheid, verkeerde verwachtingen en afhankelijkheid. Om aanzuigende werking te voorkomen dienen de voorzieningen voor asiel-

zoekers een sober karakter te hebben.

- 2) De vraagstukken op het terrein van asiel en immigratie hebben een internationale, Europese schaal en dienen dan ook zoveel mogelijk in samenwerking met andere lidstaten in de EU te worden opgelost. Nederland moet het initiatief nemen tot modernisering van het Vluchtelingenverdrag. Asiel kan dan alleen nog bij de UNHCR in de regio van herkomst worden aangevraagd. De UNHCR krijgt de mogelijkheid verdragsvluchtelingen elders in de wereld te plaatsen.
- 3) In afwachting van de verdragsmodernisering moet het initiatief genomen worden tot een Europees asielbeleid dat inhoudt dat asiel alleen nog kan worden aangevraagd direct bij binnenkomst in de EU. Asielzoekers kunnen dan niet meer door zoals nu door buurstaten zoals België en Duitsland naar Nederland reizen. Asielzoekers die zich melden in de EU worden evenredig verdeeld over de lidstaten.
- 4) Voor de korte termijn is binnen de huidige wetgeving op een aantal terreinen verbetering van de uitvoering noodzakelijk en mogelijk. Het zogenaamde landgebonden asielbeleid moet tot het uiterste worden beperkt. Asielverzoeken kunnen alleen goed worden afgehandeld als duidelijkheid bestaat over identiteit, nationaliteit en reis. Wie geen documenten heeft, blijft daarom in gesloten opvang totdat het benodigde onderzoek is afgerond. Een asielaanvraag wordt afgewezen indien de betrokkene op enigerlei wijze tegenwerkt of niet volledig meewerkt. Degenen die op Schiphol asiel aanvragen, moeten een vliegticket kunnen tonen alsmede de documenten waarover ze de beschikking hadden bij de aankoop van dat ticket. Asielzoekers die niet kunnen aantonen rechtstreeks per vliegtuig of boot naar Nederland te zijn gereisd, hebben eerder in één of meer andere veilige landen verbleven waar zij asiel hadden kunnen vragen. De driejarenregeling, op grond waarvan asielzoekers een verblijfsvergunning wegens tijdsverloop krijgen, wordt beëindigd. De gratis rechtshulp voor asielzoekers wordt beperkt tot één beroepsprocedure. Per asielzoeker wordt maximaal één asielaanvraag in behandeling genomen. Wie een asielaanvraag heeft ingediend, kan daarna niet nog een aanvraag voor een reguliere verblijfsvergunning indienen. Alleenstaande minderjarige asielzoekers die niet in aanmerking komen voor een verblijfsvergunning, worden direct teruggestuurd.
- 5) Het terugkeerbeleid voor afgewezen asielzoekers moet streng en consequent worden uitgevoerd. Gemeenten mogen geen vervangende opvang bieden. Afgewezen asielzoekers die niet vertrekken, worden in bewaring genomen tot gedwongen uitzetting mogelijk is. De weigering van een staat om zijn eigen onderdanen terug te nemen zal in het kader van de bilaterale betrekkingen worden afgestraft.
- 6) Het beleid inzake gezinshereniging en gezinsvorming wordt aangescherpt, de ruimte die artikel 8 van de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens biedt wordt daartoe maximaal benut.
- 7) Vreemdelingen die in Nederland zijn toegelaten wordt snel mogelijk geleerd Nederlands te spreken en inzicht gegeven in Nederlandse regels en wetten. Daartoe wordt hun een inburgeringscursus aangeboden waar deelname aan verplicht is. Wie die verplichting niet nakomt, wordt door een sanctie getroffen. Dat gebeurt ook als zogenaamde oudkomers die een uitkering hebben en beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt of oudkomers die kinderen opvoeden hun inburgeringscursus niet afmaken.
- 8) Illegaal verblijf wordt op geen enkele wijze gedoogd. Illegalen die niet uit zichzelf vertrekken worden consequent tot ongewenst vreemdeling verklaard en vervolgens in vreemdelingenbewaring gesteld tot uitzetting mogelijk is. Illegalen die verdacht worden van een strafbaar feit, blijven in alle gevallen in voorlopige hechtenis tot aan de rechtszitting. Criminele illegalen blijven na het uitzitten van hun straf in vreemdelingenbewaring tot uitzetting mogelijk is.

RUIMTE VOOR INTERNATIONALE SAMENWERKING

Ruimte voor internationale samenwerking

Nederland moet inspelen op wat zich achter de grenzen afspeelt en internationale organisaties naar vermogen ondersteunen.

In het buitenlands beleid heeft het bevorderen van vrede en stabiliteit de hoogste prioriteit. Vrede en stabiliteit is tevens een fundamentele voorwaarde voor het kunnen behartigen van de belangen van Nederland, en van Nederlanders en Nederlandse bedrijven in het buitenland. Tegelijkertijd vormen vrede, stabiliteit en goed bestuur basisvoorwaarden voor democratie, welvaarts groei en respect voor mensenrechten.

De bevordering van vrede, stabiliteit en goed bestuur wordt nagestreefd door samenwerking binnen internationale organisaties, zoals de EU, de NAVO en de VN en haar gespecialiseerde organisaties. Goede samenwerking met de VS is van strategische waarde voor de stabiliteit en economische ontwikkeling in Europa. Daarnaast vereist de bewaking van Nederlandse belangen in het buitenland een open en dienstverlenende instelling van de overheid en haar diplomatieke vestigingen.

Nederland is in relatieve en absolute zin genereus bij het beschikbaar stellen van financiële middelen ten behoeve van ontwikkelingssamenwerking. Nederland moet genereus blijven en zich aan de internationale geldende afspraken houden. Tegelijkertijd dient de effectiviteit van de hulpprogramma's kritisch te worden gevolgd. Ook hier geldt: alleen resultaten tellen.

Ontwikkelingssamenwerking moet gericht zijn op het bevorderen van de zelfredzaamheid. Ter voorkoming van afhankelijkheid van hulp is ook de bevordering van vrijhandel van groot belang voor ontwikkelingslanden. De landen die goede resultaten boekten in verbetering van inkomens en vermindering van armoede, maakten gebruik van internationale handel.

Bemoeienissen met de interne politiek van andere landen kunnen hun oorzaak vinden in de ernstige en voortdurende schending van mensenrechten. Inmenging door een groep van staten verdient de voorkeur. Flagranse schending van de mensenrechten kan leiden tot opschorting of volledige stopzetting van politieke en/of financiële samenwerking, bij voorkeur in Europees verband.

Stabiliteit en vrede worden gediend met een goed uitgeruste veiligheids- en defensie-organisatie. Nieuwe defensietaken, zoals deelname aan crisisbeheersingsoperaties, vragen nieuwe kennis en vaardigheden van het personeel.

Nederland staat samen met zijn bondgenoten voor de handhaving en verdediging van een vrije en tolerante samenleving, gebaseerd op de werking van democratie en open markten. Iedere bedreiging van rechtsstaat en samenleving moet passende middelen tegemoet worden getreden. Bestrijding van staatsondermijnende activiteiten en terrorisme vergt zowel een interne als een grensoverschrijdende bundeling van krachten.

Zowel het aantal lidstaten van de Europese Unie als van de NAVO groeit. Ook na de recente uitbreidingen zijn er verschillende landen die in aanmerking willen komen voor het lidmaatschap van die organisaties. Uitbreiding is een positieve ontwikkeling, maar mag geen doel op zich worden.

Ruimte voor Europees beleid

- 1) Het Europese integratieproces heeft als doel het vestigen van vreedzame, stabiele, democratische verhoudingen. De middelen daarvoor zijn economische en functionele integratie. De vormgeving bestaat uit een supranationale rechtsorde en zelfstandige instellingen.
- 2) Uitbreiding van de EU vormt een belangrijke nieuwe dimensie in het Europees integratieproces op weg naar duurzame, stabiele verhoudingen op het Europese continent. Nieuwe lidstaten kunnen worden toegelaten wanneer ze in staat zijn EU-recht effectief toe te passen en wanneer hun markten de openheid van de interne markt aan kunnen. De financiële middelen die met de uitbreiding gepaard gaan, dienen te worden gevonden in een nieuw vormgegeven en zuiniger EU- Landbouwbeleid en bezuinigingen op c.q. hervormingen van de bestaande structuurprogramma's. De relatieve netto-contributie per hoofd van de bevolking mag niet verslechteren.
- 3) De invoering van de euro als gemeenschappelijke munt is een belangrijke impuls voor verdere vervolmaking van de interne markt. Er wordt onverkort vastgehouden aan het Stabiliteits- en Groeipact en goede coördinatie van sociaal-economisch beleid, dat is gericht op stabiliteit en het tegengaan van inflatie. Harmonisatie van beleid binnen de EU beperkt zich tot de waarborging van het vrije verkeer en van stabiliteitsbevordering. Harmonisatie van directe belastingen is slechts wenselijk indien deze aantoonbaar de werking van de interne markt verbetert. Uitgangspunt is: beleidsharmonisatie tussen de lidstaten waar nodig en beleidsconcurrentie waar dat kan.
- 4) Versterking van het democratische gehalte van de besluitvorming binnen de EU en verbetering van de doelmatigheid van de EU instellingen blijft noodzakelijk. Daarbij moeten de volgende onderwerpen centraal staan: behoud en versterking van de communautaire methode met een centrale positie van de Europese Commissie; besluitvorming met gekwalificeerde meerderheid; transparantie en openbaarheid; effectieve controle door het Europees Parlement door het medebeslissingsrecht van het Europees Parlement uit te breiden tot alle wetgeving waarover in de Raad van Ministers bij gekwalificeerde meerderheid wordt besloten. Dit geldt ook voor het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid dat integraal onder de werking van de Interne Markt dient te worden gebracht.
- 5) Verdere integratie van de EU is een dynamisch proces dat geen precedent heeft. Het kan dus niet zijn gebaseerd op een verondersteld 'eindmodel'. Ook daarom is het in Europese Verdragen vastleggen van een vaste verdeling van bevoegdheden tussen Unie en lidstaten niet wenselijk.
- 6) Het subsidiariteitsbeginsel moet duidelijker en eenduidiger worden toegepast. Bestaand beleid en initiatieven om nieuwe taken tot bevoegdheid van de EU te maken, worden getoetst aan drie vragen: (a) draagt de maatregel bij aan het bevorderen van het vrije verkeer van personen, goederen, diensten of kapitaal? (b) betreft de maatregel het aanpakken van grensoverschrijdende problemen die op nationaal niveau niet kunnen worden opgelost? (c) gaat het om het benutten van schaalvoordelen die met behulp van Europese samenwerking kunnen worden bereikt? Van deregulering zal in dit verband een krachtige impuls uitgaan.
- 7) De effectiviteit van het Gemeenschappelijk Buitenlands en Veiligheidsbeleid en het vermogen van Europese landen een bijdrage te leveren aan internationale crisisbeheersing dienen primair te worden vergroot in het kader van Atlantische relaties en NAVO-samenwerking. Er dient geen aparte Europese militaire infrastructuur te worden opgebouwd die NAVO-middelen doubleert.
- 8) De door de EU ingestelde Euregio's dienen door de betrokken bestuurders en overheden uit de lethargie van de te vrijblijvende grensoverschrijdende samenwerking te worden gehaald.

Ruimte voor Atlantische samenwerking

- 1) Samenwerking tussen de Verenigde Staten van Amerika en de Europese landen is van strategisch belang voor de veiligheid, stabiliteit en welvaart van Europa. Daarom wordt op de volgende hoofdpunten afstemming en gemeenschappelijk optreden met de VS nagestreefd: (a) bevordering van democratie en mensenrechten, bestrijding van terrorisme, tegengaan van proliferatie massavernietigingswapens en bestrijding van onderontwikkeling; (b) veiligheidszaken en crisisbeheersing bij ernstige regionale conflicten; (c) bevordering van markt-economie en vrije wereldhandel en bijbehorend internationaal recht.

Ruimte voor wereldwijde samenwerking

- 1) Wereldwijde samenwerking in het kader van de VN en haar gespecialiseerde organisaties blijft essentieel voor het creëren van platforms voor overleg over problemen die alleen op wereldschaal kunnen worden opgelost. Nederland voert ter zake een actieve diplomatie, waar nodig ondersteund met doelbijdragen om deze organisaties te versterken of in staat te stellen nieuwe initiatieven te ontplooiën. Speciale aandacht gaat hierbij uit naar de ontwikkeling van internationaal recht en de handhaving hiervan. Daarnaast zet Nederland zich in voor terugdringing van bureaucratie en overlappingsen in de VN-apparaten.
- 2) De buitenlandprogramma's in de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) worden niet langer door middel van een vast percentage gekoppeld aan het BNP. Het reeds beschikbare bedrag wordt constant gehouden. Het diplomatiek apparaat krijgt een financiële impuls en de budgetten voor de programma's ter ondersteuning van de maatschappelijke en bestuurlijke herstructurering in Midden- en Oost Europese landen worden verhoogd. Hiervoor gezamenlijk is 0,05 miljard Euro extra beschikbaar.

Ruimte voor ontwikkelingssamenwerking

- 1) De bestaande aanpak van concentratie van bilaterale hulp op een begrensd aantal landen wordt voortgezet. Voorwaarde is dat de gesteunde landen voldoen aan redelijke normen van goed bestuur, corruptiebestrijding en respect voor mensenrechten. Bij de uitvoering van dergelijke bilaterale hulpprogramma's worden naast organisaties en bedrijven uit de landen zelf zo veel mogelijk Nederlandse bedrijven en NGO's ingeschakeld.
- 2) Multilaterale programma's worden genereus gesteund zolang de effectiviteit ervan vaststaat en zolang aanneemelijk is dat ontwikkelingslanden zich niet kunnen verzelfstandigen zonder ontwikkelingshulp van donorlanden. Het daarvoor reeds beschikbare budget wordt constant gehouden totdat het niveau is bereikt van de internationaal afgesproken norm van 0,7% BNP.
- 3) De aanstelling van ministers zonder portefeuille maakt de afbakening van verantwoordelijkheden en de scheidslijnen op een departement onduidelijk. In een volgende kabinetsperiode moet het principe gelden dat per departement één minister wordt benoemd. De verantwoordelijkheid voor het beleidsterrein ontwikkelingssamenwerking binnen het Ministerie van Buitenlandse Zaken komt derhalve in handen van een staatssecretaris.

Ruimte voor vrijhandel

- 1) De liberalisering van het goederen- en dienstenverkeer is ook voor ontwikkelingslanden van groot belang. De ontwikkelde wereld heeft hier een grote verantwoordelijkheid om de ontwikkelingswereld te voeden met kennis en vaardigheden, onder andere door hen te stimuleren deel te nemen aan WTO-discussies.
- 2) De EU heeft samen met de VS en andere welvarende landen een zware verantwoordelijkheid te zorgen voor vrije

markttoegang van producten uit ontwikkelingslanden. Tariefvrijheid voor industrieproducten en verdere liberalisering van de handel in landbouwproducten zijn daar bij essentieel.

- 3) De aansluiting van ontwikkelingslanden op de wereldmarkt kan worden versneld wanneer zij voldoen aan gezondheidseisen, kwaliteits- en milieuvoorwaarden. Een deel van de hulp aan ontwikkelingslanden kan hier op worden gericht.
- 4) Een doorbraak moet tot stand komen in het anti-dumpingbeleid binnen de WTO. De "lesser duty role" binnen de WTO biedt mogelijkheid om de export vanuit ontwikkelingslanden te laten groeien.

Ruimte voor defensie

- 1) De noodzakelijke inspanning voor defensie wordt bepaald vanuit twee richtingen. Ten eerste afspraken met Atlantische en Europese bondgenoten om zowel een passende bijdrage te leveren aan de bescherming van het gemeenschappelijk grondgebied als aan internationale vredesmissies en crisisbeheersingsoperaties. Daarnaast voorziet defensie in de nationale taken, zoals grensbewaking en de bescherming van Koninkrijksdelen. Waar mogelijk moet van de inzet van krijgsmachtsdelen als de Koninklijke Marechaussee gebruik worden gemaakt.
- 2) Mede vanwege de krapte op de arbeidsmarkt staat de positie van Defensie als werkgever onder druk. De ingezette modernisering, flexibilisering en individualisering van de organisatie en van de arbeidsverhoudingen wordt voortgezet, zodat jonge mensen op de huidige arbeidsmarkt worden gemotiveerd voor korte of lange tijd bij Defensie te gaan werken. Ook het huidig personeel blijft gemotiveerd wanneer het een bevredigend carrière-perspectief wordt geboden.
- 3) De omvang en samenstelling van de krijgsmacht, zoals vastgelegd in de "Defensienota 2000", vormt een passende bijdrage aan nationale behoeften en mogelijk internationale verplichtingen. Om de paraatheid te verhogen en een moderner personeelsbeleid te kunnen voeren wordt het budget met 0,1 miljard Euro verhoogd.

Bijlage: Financieel overzicht (in miljarden Euro's)**Ombuigingen collectieve sector**

Verminderering diverse subsidies (openbaar vervoer, rechtsbijstand, IHS)	0,25
Minder subsidies woningcorporaties	0,10
Gerichter takenpakket publieke omroep	0,15
Doelmatigheid medicijnen/ pakketverkleining in samenhang met stelselherziening Zorg	0,35
Vermindering bedrijvsubsidies	0,25
Modernisering sociale zekerheid (refertestelsel WAO, tegengaan gouden handdrukken, premie-inning door belastingdienst, etc)	1,95
Arbeidsmarktbeleid moderniseren (constant houden I/D-banen, WIW)	0,30
Kleiner volume rijksoverheid, minder inhuren externe adviseurs	0,20
Hogere arbeidsproductiviteit collectieve sector	0,55
Reëel constant houden buitenlanduitgaven	0,45
Vreemdelingenbeleid consistent uitvoeren	0,30
Meer particulier natuurbeheer plus financiering via provincies	0,10
Goedkopere uitvoering WOZ	0,10
Begrotingscorrectie na schuldaflossing	0,85
Totaal	5,90

Fiscale herschikkingen

Spaarloon	0,80
SPAK	0,90
Vervallen basisaftrek lijfrente	0,30
Diverse grondslag vergrotende maatregelen	0,85
Totaal	2,85

Beschikbare ruimte

Ruimte uit economische groei	3,50
Extra ruimte door ombuigingen	5,90
Extra ruimte door fiscale herschikking	2,85
Totale ruimte	12,25

Intensiveringen

Onderwijs	1,20
Veiligheid (Politie en justitie)	0,75
Infra	0,90
Zorg	0,70
Defensie	0,10
Midden- en Oost-Europa	0,05
Cultuur	0,05
Natuur	0,10
Totaal	3,85

Lastenverlichting

Afschaffen OZB voor particulieren	1,70
Verlaging tarief 1e schijf en verdere compensatie zorg	1,00
Verhogen arbeidskorting	1,50
Toptarief naar 49%	0,45
Fiscale stimulering kinderopvang	0,10
Verlagen successierechten	0,20
Afschaffen OZB voor ondernemers	1,10
Totaal	6,05

Verbetering financieringssaldo

2,35

Totale aanwending **12,25**

Ja, ik sta achter het verkiezingsprogramma en word daarom graag lid van de VVD!

Ja, ik word lid voor nog geen € 6,- per maand

Graag ontvang ik eerst meer informatie.

Naam:

Adres:

Postcode/woonplaats

Geboortjaar:

Geslacht: m/v

---

e-mail adres:

Handtekening:

Stuur deze bon in een gesloten envelop naar (een postzegel is niet nodig):

Volkspartij voor Vrijheid en Democratie

Antwoordnummer 1877

2500 WB DEN HAAG

Aanmelden als lid kan ook telefonisch 070- 361 30 61 of via de internetsite, www.vvd.nl

THORBECKEHUIS

postadres

Postbus 30836

2500 GV Den Haag

bezoekadres

Laan Copes van Cattenburch 52

Den Haag

telefoon 070 361 30 61

telefax 070 360 82 76

E-mail alg.sec@vvd.nl

Internet www.vvd.nl

